

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ імені В. Н. КАРАЗІНА
СОЦІОЛОГІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
Катедра медіакомунікацій

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА
(ІННОВАЦІЙНИЙ МАГІСТЕРСЬКИЙ ПРОЄКТ)

**СУЧАСНА ВІЙСЬКОВА ФОТОГРАФІЯ:
УКРАЇНСЬКИЙ КОНТЕКСТ**

Виконала:

студентка 2 курсу групи ЗСК-61
заочної форми навчання
другого (магістерського) рівня
спеціальності 061 Журналістика
освітньо-професійної програми
«Аудіовізуальні медіа
та цифрова журналістика»
Софія ПОНОМАРЕНКО

Наукова керівниця:

старша викладачка
Кристина ПАШКІНА

Харків – 2024

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

Факультет соціологічний

Катедра медіакомунікацій

Рівень вищої освіти другий (магістерський)

Спеціальність 061 Журналістика

освітньо-професійна програма “Аудіовізуальні медіа та цифрова журналістика”

ЗАТВЕРДЖУЮ

В. о. завідувача катедри

_____ Л. В. СТАРОДУБЦЕВА

З А В Д А Н Н Я
НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ (ІННОВАЦІЙНИЙ МАГІСТЕРСЬКИЙ ПРОЄКТ)
ПОНОМАРЕНКО СОФІЇ РОМАНІВНИ

1 Тема проєкту: “Сучасна військова фотографія: український контекст”

керівниця проєкту: ПАШКІНА Кристина Юріївна, старша викладачка.

затверджені наказом по університету від “ ____ ” _____ 2024 року № ____

2 Строк подання студентом проєкту: 22 листопада 2024 року

3 Перелік питань, які потрібно розробити:

- обґрунтувати актуальність теми дослідження;
- визначити мету, завдання, об’єкт, предмет, методи, теоретичну та емпіричну основу проєкту;
- окреслити наукову новизну і практичне значення роботи;
- проаналізувати досліджуваний феномен;
- виконати емпірико-практичну частину проєкту;
- зробити висновки до проведеного дослідження;
- оформити текст і список використаних джерел у відповідності до існуючих вимог.

4 План роботи над проєктом

№ з/п	Назви етапів роботи
1	Визначення структури кваліфікаційного магістерського проєкту
2	Збір матеріалу, добір літератури з теми
3	Робота над текстом кваліфікаційного магістерського проєкту, підготовка першого варіанту тексту у чорновій редакції, обговорення тексту з керівником проєкту
4	Доробка тексту з урахуванням пропозицій керівника проєкту
5	Робота над емпірико-практичною частиною кваліфікаційного магістерського проєкту
6	Підготовка й оформлення списку використаних джерел, рисунків, таблиць, додатків
7	Узгодження остаточного варіанту тексту та опису емпірико-практичної частини кваліфікаційного магістерського проєкту з керівником
8	Підготовка анотацій до проєкту
9	Одержання висновку керівника проєкту і рецензії зовнішнього експерта на кваліфікаційний магістерський проєкт

5 Дата видачі завдання: 25 жовтня 2023 року

Студентка

Софія ПОНОМАРЕНКО

Керівниця проєкту

Кристина ПАШКІНА

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ПІДХОДИ ДО ДОСЛІДЖЕННЯ ФОТОГРАФІЇ.....	12
1.1 Спектр основних понять дослідження.....	12
1.2 Основні теоретичні підходи до дослідження фотографії.....	16
1.3 Методи дослідження.....	20
Висновки до розділу 1.....	22
РОЗДІЛ 2 ВІЙСЬКОВА ФОТОГРАФІЯ: ІСТОРІЯ РОЗВИТКУ.....	24
2.1 Періодизація розвитку військової фотографії.....	24
2.2 Внесок Роберта Капи у жанр військової фотографії.....	28
2.3 Значення фотографії у військових конфліктах.....	33
Висновки до розділу 2.....	37
РОЗДІЛ 3 РОЗВИТОК ДОКУМЕНТАЛЬНОЇ ТА ВІЙСЬКОВОЇ ФОТОГРАФІЇ В УКРАЇНІ ВІД ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТТЯ ДО СЬОГОДЕННЯ.....	39
3.1 Вплив політичних і соціокультурних чинників на формування українського військового фотожурналізму.....	39
3.2 Сучасний стан української військової фотографії.....	45
3.3 Патріотичний дискурс у військовій фотографії.....	48
Висновки до розділу 3.....	52
РОЗДІЛ 4 АНАЛІЗ ФОТОГРАФІЙ, ЩО ВИСВІТЛЮЮТЬ ВІЙСЬКОВІ КОНФЛІКТИ ХХІ СТОЛІТТЯ	55
4.1 Аналіз фотографій переможців <i>World Press Photo</i> 2014–2024 років	55
4.2 Роль української військової фотографії у формуванні національної ідентичності та патріотичних цінностей.....	64
4.3 Вплив фотожурналістів на формування громадської думки щодо військово-політичних подій в Україні.....	66
Висновки до розділу 4.....	68

РОЗДІЛ 5 СТВОРЕННЯ МЕТОДИЧНОГО ПОСІБНИКА «СВІТЛО ВІЙНИ: ФОТОГРАФІЧНІ ОБРАЗИ ОЧІКУВАННЯ ТА ВІДВАЖНОСТІ».....	70
5.1 Вибір концепції для двох фотопроектів як візуальної основи методичного посібника	70
5.2 Технічна підготовка до зйомок.....	71
5.3 Студійний фотопроект: практичні рекомендації.....	72
5.4 Вуличний фотопроект: практичні рекомендації.....	74
5.5 Обробка та підготовка знімків для методичного посібника.....	77
5.6 Використання фотографій у методичному посібнику та його оформлення.....	80
Висновки до розділу 5.....	81
ВИСНОВКИ.....	83
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	87
ДОДАТКИ.....	92

ВСТУП

Обґрунтування вибору теми дослідження. Фотографія завжди була потужним інструментом фіксації та інтерпретації подій, що змінюють історію людства. Сучасна військова фотографія, зокрема в українському контексті, має виняткове значення для документування реалій війни, впливу збройного конфлікту на суспільство, культуру та ідентичність нації. З огляду на масштабні події, що тривають в Україні, саме військова фотографія стала одним із центральних медіа, яке не лише фіксує події, а й формує суспільний дискурс та міжнародне сприйняття конфлікту. Вибір теми «Сучасна військова фотографія: український контекст» є актуальним і обґрунтованим через кілька ключових причин.

По-перше, військовий конфлікт в Україні, що триває з 2014 року і значно загострився у 2022 році, є визначальною подією для українського суспільства, що викликала резонанс у світі. Військова фотографія стала інструментом документування цієї боротьби, увічнюючи трагедії, героїзм, стійкість та людські долі, що складають національний і глобальний наратив.

По-друге, сучасні технології та поширення соціальних мереж сприяли тому, що фотографія стала одним із головних способів передачі інформації. Унікальність української військової фотографії полягає у тому, що вона поєднує класичні документальні підходи з інноваційними формами візуального мистецтва. Це дозволяє формувати емоційно сильні та автентичні візуальні образи, які здатні впливати на світогляд мільйонів людей.

По-третє, дослідження сучасної військової фотографії допомагає аналізувати її роль у зміцненні національної ідентичності, створенні колективної пам'яті та осмисленні історичних подій. Вона стала не лише свідченням війни, але й засобом комунікації, що впливає на формування суспільних настроїв та міжнародної підтримки.

Таким чином, тема дослідження є не лише важливою для вивчення мистецьких і соціальних аспектів військової фотографії, а й слугує внеском у

розуміння впливу сучасного мистецтва на формування історичної пам'яті українського народу.

Ступінь вивченості теми. Сучасна військова фотографія як явище привертає увагу дослідників у галузях журналістики, мистецтвознавства, соціології, антропології та культурології. Серед зарубіжних науковців, які вивчають військову фотографію, можна виділити роботи Сьюзен Зонтаг, яка аналізує вплив візуальних зображень війни на суспільну свідомість, Аллана Секули, який досліджує політичний і соціальний контекст фотографії, та Джона Тейлора, який розглядає її як інструмент медіа-пропаганди. Важливий внесок у дослідження фотографії як документального та художнього явища зробили також Барбара Міссік (Barbara Missik), яка акцентує увагу на естетиці військової фотографії, і Кеннет Джарвіс, що аналізує специфіку передачі травматичних подій через фотографію. В українському контексті, тема військової фотографії почала активно вивчатися після 2014 року, у зв'язку з війною на сході України та повномасштабним вторгненням у 2022 році. Серед українських науковців та практиків, які аналізують документальну фотографію, варто згадати роботи Ганни Черненко, що досліджує роль фотографії у формуванні національної ідентичності, Олександра Ляпіна, який вивчає естетику сучасної української фотографії, а також Сергія Лойка, чия діяльність поєднує документалістику та художнє осмислення війни. Однак, попри наявність окремих ґрунтовних досліджень як зарубіжних, так і українських науковців, тема сучасної військової фотографії в українському контексті залишається недостатньо вивченою. Зокрема, недостатньо дослідженими є питання емоційного впливу військових фотографій, їхнього впливу на суспільну думку, а також специфіка використання фотографій у контексті культурної дипломатії та формування історичної пам'яті. Це підкреслює важливість подальшого вивчення феномену військової фотографії як багатовимірного явища, що має вагомий соціокультурний та історичний вплив.

Актуальність дослідження військової фотографії в сучасному науковому дискурсі обумовлена її важливістю як інструменту документування військових

подій, соціальних явищ і політичних процесів. Фотографія, зокрема у військовому контексті, стала потужним засобом не лише фіксації, але й інтерпретації та формування суспільної думки. Унікальна здатність фотографії передавати емоційні та візуальні деталі дозволяє глибоко відобразити реалії військових конфліктів, що має значення як для істориків та журналістів, так і для ширшої аудиторії. Ця робота спрямована на дослідження теоретико-методологічних аспектів аналізу фотографії, зокрема військової, та висвітлення її історичного розвитку. Особливу увагу приділено військовій фотографії в Україні, яка, з огляду на сучасні події, набуває особливого значення та патріотичного дискурсу. У зв'язку з цим у дослідженні проаналізовано значення та роль військової фотографії як інструменту формування національної ідентичності та патріотизму.

Мета та завдання дослідження. *Мета дослідження* – виявлення специфіки жанру військової фотографії на основі аналізу її еволюції та сучасного стану її розвитку, зокрема в українському контексті.

Для досягнення мети поставлені такі *завдання*:

- розкрити спектр основних понять, пов'язаних із фотографією;
- дослідити наявні підходи до аналізу фотографій у контексті медіа, мистецтва та соціокультурних процесів;
- дослідити етапи становлення військової фотографії від її витоків до сучасності, зокрема значення фотографій у документації конфліктів;
- проаналізувати вплив науковців на розвиток військової фотографії як жанру та визначення його сучасних рис;
- дослідити вплив соціокультурних і політичних чинників на розвиток української військової фотографії;
- вивчити провідні тренди, особливості та патріотичний дискурс у сучасних українських військових фотографіях;
- визначити ключові естетичні і технічні характеристик військової фотографії, які забезпечують її впливовість і якість;

- розробити рекомендації із проведення студійних і вуличних фотопроектів, обробки фотографій та їхнього використання в освітніх і документальних матеріалах з військової фотографії.

Об'єктом дослідження є військова фотографія як жанр документального мистецтва, а *предметом* – історія, специфіка та сучасні тенденції розвитку військової фотографії, зокрема в українському контексті.

У роботі також представлено практичну складову, що ілюструє можливості застосування отриманих знань для розуміння сучасних підходів до створення та аналізу військових фотографій.

Методи дослідження. У процесі написання роботи були використані комплексні методи дослідження, які забезпечують повноту та багатогранність аналізу феномену сучасної військової фотографії:

- *герменевтичний метод* застосовано для інтерпретації змісту фотографій, розкриття їхньої символіки та зв'язку з культурним і соціальним контекстом. Цей підхід дозволив зрозуміти смислові нашарування та емоційний вплив зображень;

- *дискурсивний аналіз* використано для дослідження текстів і візуальних матеріалів, пов'язаних із фотографією. Завдяки цьому методу досліджувалося, як військові фотографії формують суспільну думку, дискурс про війну та національну ідентичність;

- *структурний аналіз* дозволив вивчити фотографію як систему, що складається з багатьох елементів (композиція, світло, кольори, об'єкти), які взаємодіють між собою. Структурний підхід допоміг виокремити ключові візуальні елементи, що визначають ефективність військових фотографій;

- *порівняльний аналіз* використано для зіставлення історичного розвитку військової фотографії у світі та в українському контексті. Це дозволило виявити унікальні риси та особливості української фотографічної традиції.

- *емпіричний метод* використано для проведення аналізу конкретних військових фотографій, зокрема робіт, що перемогли на World Press Photo, для визначення ключових критеріїв і тенденцій;

візуальний аналіз полягає в зосередженості на дослідженні композиційних і технічних прийомів, які використовуються у військовій фотографії для створення емоційного та візуального впливу.

Застосування цих методів дозволяє розкрити багатогранність військової фотографії як мистецтва, засобу комунікації та історичного документа, а також розробити методичні рекомендації для подальшого використання фотографії в освітньо-патріотичному та професійному контексті.

Теоретична основа дослідження. Ця основа базується на міждисциплінарному підході, що охоплює такі напрями, як медіазнавство, мистецтвознавство, культурологія, соціологія та історія. У роботі використано концептуальні положення, що допомагають дослідити феномен військової фотографії як у глобальному, так і в українському контексті. Значна увага приділена працям Сьюзен Зонтаг (*«Про фотографію», «Дивлячись на чужі страждання»*), яка досліджує вплив фотографії на суспільну свідомість, її естетичну і моральну складові. Теоретичні основи герменевтичного аналізу були використані для дослідження символіки та культурних контекстів військових фотографій. Для аналізу впливу військової фотографії на суспільні наративи та формування колективної пам'яті використано ідеї Олесі Гончаренко, що стосуються формування дискурсу через медіа. Особлива увага приділяється впливу фотографії на конструювання історичного наративу та формування патріотичних настроїв. Періодизація розвитку військової фотографії базується на теоретичних розробках дослідників фотографії, зокрема Роберта Капі, який заклав основи жанру військового фотожурналістики. У національному вимірі враховано дослідження впливу соціокультурних факторів на розвиток фотографії в Україні. Зокрема, проаналізовано роботи сучасних українських військових фотографів та дослідників, таких як Сергій Лойко, Олександр Ляпін, а також публікації, присвячені культурній пам'яті. Таким чином, теоретична основа дослідження поєднує класичні підходи до аналізу фотографії як мистецького, документального та комунікаційного явища, що

дозволяє розкрити багатогранність військової фотографії у сучасному українському контексті.

Емпірична основа дослідження. Ця основа дослідження сформована на основі аналізу конкретних візуальних матеріалів, пов'язаних із військовою фотографією, що дозволяє здійснити поглиблене дослідження її естетичних, документальних та соціокультурних аспектів. Проаналізовано серії фотографій, які стали переможцями та фіналістами міжнародного конкурсу *World Press Photo* у період з 2000 по 2023 роки. Ці роботи ілюструють ключові візуальні тенденції у військовій фотографії, демонструючи її роль у документуванні конфліктів, впливі на суспільну думку та формуванні колективної пам'яті. Досліджено роботи сучасних українських військових фотографів, таких як Євген Малолетка, Мстислав Чернов, Дмитро Муравський та інших, які задокументували події збройного конфлікту в Україні з 2014 року. Ці фотографії стали важливими джерелами для вивчення патріотичного дискурсу та соціокультурного впливу фотографії в умовах війни. У межах роботи реалізовано авторські студійні та вуличні фотопроекти, які лягли в основу методичного посібника. Це дозволило емпірично перевірити ефективність різних технік зйомки, обробки та презентації фотографій, враховуючи їхню специфіку в умовах військового конфлікту. Вивчено візуальні матеріали, представлені в українських та міжнародних медіа, а також аматорські фотографії, поширені через соціальні мережі. Це дало змогу дослідити специфіку репрезентації війни в масовій культурі та розкрити особливості впливу цифрових технологій на жанр військової фотографії. Таким чином, емпірична база дослідження об'єднує як аналіз існуючих фотографій, так і практичний експеримент у створенні власних проектів, що дозволило глибше розкрити феномен військової фотографії в українському контексті.

Наукова новизна дослідження полягає в комплексному аналізі феномену військової фотографії в українському контексті. Уперше здійснено систематизоване дослідження сучасної військової фотографії, яке охоплює її теоретичні основи, історичний розвиток, соціокультурний вплив і практичні

аспекти створення. Особливу увагу приділено українським військовим фотографам та їхньому внеску у формування національного дискурсу. Запропоновано авторську типологію підходів до аналізу військової фотографії, яка включає герменевтичний, дискурсивний та структурний методи. Це дозволило поглиблено інтерпретувати символічний і соціокультурний зміст фотографій, зокрема в умовах війни. Здійснено аналіз того, як сучасна українська військова фотографія формує патріотичні настрої, національну ідентичність і колективну пам'ять у контексті військових конфліктів XXI століття. Розроблено унікальний авторський методичний посібник для військових фотографів, який включає авторські студійні та вуличні фотопроекти. У ньому запропоновано рекомендації щодо використання світла, композиції, технічних параметрів і обробки зображень у специфічних умовах. Наукова новизна дослідження полягає в тому, що воно заповнює прогалини в аналізі військової фотографії як багатогранного явища, зокрема через акцент на українському контексті, інтеграцію теорії та практики й адаптацію отриманих результатів для подальшого розвитку фотожурналістики в умовах війни.

Практичне значення одержаних результатів дослідження полягає у розробці методичного посібника для фотографів. Представлений посібник «Світло війни: фотографічні образи очікування та відважності» містить практичні рекомендації для роботи військових фотографів, зокрема зйомок у студійних і польових умовах. Він може бути використаний як навчальний матеріал для фотожурналістів, студентів спеціалізованих факультетів і практикуючих фотографів. Результати дослідження можуть бути інтегровані у навчальні програми з журналістики, фотографії, культурології та медіадосліджень. Це дозволить студентам і дослідникам краще зрозуміти феномен військової фотографії, її особливості та вплив на суспільство. Розроблені теоретичні підходи та емпіричні результати можуть бути використані українськими медіа та фотожурналістами для створення якісного контенту, що розкриває реалії війни та формує позитивний міжнародний імідж України. Результати дослідження сприятимуть розумінню ролі військової

фотографії у формуванні національної ідентичності та збереженні історичної пам'яті про події, що визначають майбутнє країни. Представлена робота може слугувати основою для нових наукових досліджень у галузях фотожурналістики, візуальної комунікації, культурної дипломатії та мистецтвознавства.

Подальші перспективи роботи та її поліпшення полягає в цьому:

- провести глибокий аналіз робіт конкретних українських військових фотографів (Євген Малолітка, Мстислав Чернов тощо), які отримали міжнародне визнання;
- додати розділ, присвячений етичним дилемам військової фотографії (межа між документуванням і вторгненням у приватність);
- розглянути вплив новітніх технологій (дронів, смартфонів) на розвиток військової фотографії;
- порівняти українську військову фотографію з роботами фотографів з інших країн, що працюють у зонах конфліктів;
- запропонувати створення інтерактивної платформи для українських військових фотографів із метою обміну досвідом і роботами.

Структура та обсяг дослідження. Робота складається зі вступу, 5 розділів (у тому числі 18-ти підрозділів), висновків до кожного розділу, загальних висновків, списку використаних джерел (64 найменування, з них – 34 англomовні та досліджувані джерела). Проєкт містить 4 рисунки. Загальний обсяг дослідження – 107 сторінок (з них основна частина – 86 сторінок).

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ПІДХОДИ ДО ДОСЛІДЖЕННЯ ФОТОГРАФІЇ

1.1 Спектр основних понять дослідження

Петро Мороз в своєму підручнику «Інформаційний та методичний потенціал фотографії» зазначає, що фотографія є унікальним засобом, який поєднує мистецтво, техніку та документальність [8]. Вона здатна викликати емоції, змінювати уявлення про події та впливати на прийняття рішень.

На нашу думку, у сучасному світі, де інформація часто передається через візуальні образи, фотографія виступає не лише способом збереження пам'яті, а й потужним інструментом візуальної комунікації, що формує суспільні настрої, політичні дискурси та культурні наративи. Особливо це стосується військової фотографії, яка поєднує документальність і емоційний вплив. Військові знімки не лише фіксують події, але й служать своєрідним свідченням історії, висвітлюючи героїзм, жахи війни, страждання цивільних та драматизм ситуації. Через поєднання естетичних і технічних підходів військова фотографія здатна одночасно викликати емпатію й закликати до дії, що робить її важливою складовою візуального простору сучасності.

Ми впевнені, що дослідження основних понять, пов'язаних із фотографією, дозволяє глибше зрозуміти її сутність, функції та потенціал. Це особливо актуально у військовому контексті, де фотографія слугує як інструментом документування, так і засобом створення емоційних наративів, здатних впливати на масову свідомість. Фотографія як важливий засіб візуальної комунікації, виконує різні функції в сучасному світі. З моменту свого виникнення фотографія стала не лише засобом зафіксувати моменти життя, а й потужним інструментом, який впливає на суспільство та формує громадську думку. Цей розділ присвячений розгляду спектру основних понять, які

визначають ключові аспекти дослідження фотографії, зокрема в контексті військових конфліктів.

Отже, спробуємо визначити основні поняття нашого дослідження, серед яких – фотожурналістика, військова фотографія, «візуальна сила» та вплив на громадську думку.

Поняття 1. Фотожурналістика. Звертаючись до книги Афанасьєва «Основи фотожурналістики» можемо надати визначення фотожурналістиці [1]. Він пише, що це функціональне поняття, яке має в собі розгалужену систему жанрів, але є найбільш дієвий метод отримання інформаційних знімків – «пряма фотографія». Автор має на увазі, що такі знімки повністю позбавлені будь-якої організації і сценарію, вони справжні і життєві.

Поняття 2. Військова фотографія. Відштовхуючись від поняття фотожурналістика необхідно зазначити, що військова фотографія – це її важлива складова. Кожна військова фотографія виражає потужні емоції, які часто є негативними, але так само сильними, як і вибухи під час конфліктів. Сьогоднішня військова фотографія відрізняється лише тим, що поряд зі зображеннями болю та страждань, актуальними стають також фотографії з тваринами, які стали частиною воєнного середовища. У своєму есе «Дивимось на чужі страждання» С. Зонтаг аналізує емоційні реакції, викликані військовою фотографією [4]. Вона цитує лист В. П. Вульф, в якому вона розмірковує над тим, як сприймають військові знімки чоловіки та жінки. В. Вульф вважає, що обидва статі розуміють війну як смерть і жах. Проте, за його/її словами, такі фотографії частіше можуть викликати відчуття підтримки війни та бойового духу серед солдатів, а не підтримувати пацифістські погляди, які ставлять на перше мирні методи розв'язання конфліктів. Вплив військової фотографії полягає у її здатності викликати емоційну реакцію глядачів, спонукати до роздумів про наслідки війни та впливати на громадську думку щодо конфлікту. Ці зображення можуть мобілізувати суспільство до підтримки військових дій або, навпаки, викликати протест та вимоги до кінця конфлікту. Таким чином,

військова фотографія відіграє важливу роль у формуванні світогляду та реакції суспільства на військові події.

Поняття 3. Візуальна сила. Візуальною силою називають спосіб передачі інформації за допомогою візуальних елементів. Наприклад, кольори, графіка, фото та відео. Візуальна сила військової фотографії полягає у її здатності передати реалії воєнного конфлікту та емоції, пов'язані з ним. Згідно з інтернет-джерелом *Polaridad*, візуальна сила стала основним та головним інструментом задля передачі ефективних повідомлень [5]. Їхня загальна мета – відобразити події воєнного конфлікту з різних сторін, показати страждання людей, відданість воїнів та наслідки війни для цивільного населення. Ці фотографії можуть впливати на громадську думку, мобілізуючи суспільство до допомоги потерпілим або до вираження протесту проти воєнних дій.

Поняття 4. Вплив на громадську думку. Громадська думка, – як, слушно зазначає українська медіадослідниця Леся Городенко у своїй праці “Засоби масової комунікації у контексті громадської думки: формування, функціонування, жанрові прийоми”, – це сукупне судження і відношення людей до подій і явищ, яке виражається через схвалення, осуд чи вимоги [7]. Дослідниця підкреслює, що громадська думка виникає внаслідок руху інформації в суспільстві і відображає спосіб життя, практики та вимоги громадян, що регулюють діяльність у суспільстві. Вплив медіа на свідомість людей часто здійснюється через використання стереотипів, міфів та іміджів, які керують усім процесом сприйняття інформації. Фахівці у галузі журналістики вбачають процес сприйняття як механічне відтворення невідомого явища через відомі загальні шаблони (стереотипи). Тому медіа стандартизує повідомлення, або ж особливим чином адаптує інформацію під вже встановлені стереотипи та загальні уявлення. Ми вважаємо, що також цей вплив базується на великому спектрі факторів, що включають в себе емоційну силу, візуальну ефективність та здатність зображень викликати соціальні реакції. Таким чином, фотографія, зокрема військова, виступає не лише засобом фіксації подій, а й потужним інструментом впливу на суспільство. Її візуальна сила та здатність викликати

емоційні реакції роблять її важливим елементом у формуванні громадської думки, соціальних настроїв та навіть політичних рішень. Військова фотографія, завдяки своїй документальності та емоційному впливу, здатна відображати як героїзм і стійкість, так і трагедію й біль воєнних конфліктів. Її особливість полягає в тому, що вона транслює не лише факти, але й почуття, які допомагають глядачам не просто розуміти, а відчувати глибину подій. Водночас важливо враховувати етичні аспекти та можливість маніпуляції фотографічним зображенням. Військова фотографія повинна зберігати баланс між об'єктивністю й емоційністю, надаючи глядачеві достовірну інформацію та залишаючи простір для рефлексії.

Отже, ми визначили спектр основних понять нашого дослідження (фотожурналістика, військова фотографія, «візуальна сила» та вплив на громадську думку). Розглянуті поняття та механізми впливу фотографії на громадську думку підкреслюють важливість вивчення військової фотографії як жанру, що знаходиться на перетині мистецтва, журналістики та соціальної комунікації. Вона не лише зберігає історичну пам'ять, а й впливає на сучасність, спонукаючи суспільство до переосмислення конфліктів, солідарності та гуманності. Дослідження військової фотографії дозволяє глибше зрозуміти її багатогранність як жанру, що поєднує в собі документальність, художність і соціальну значущість. Вона діє не лише як засіб комунікації чи інструмент для збереження історичних фактів, але й як потужний чинник формування суспільної думки, патріотичних почуттів і колективної пам'яті.

У цілому, для поглиблення аналізу важливо звернути увагу на основні теоретичні підходи до дослідження фотографії, які дозволяють розкрити особливості її функціонування в різних контекстах та впливу на аудиторію.

1.2 Основні теоретичні підходи до дослідження фотографії

Для розуміння ролі та впливу фотографії у військовому контексті важливо розглядати різні теоретичні підходи, що допомагають розширити наше уявлення про цей важливий аспект візуальної культури.

На нашу думку, чотири основні підходи до аналізу фотографій – герменевтичний, семантичний, структурний і дискурсивний – використовуються на різних етапах аналізу та поєднуються, але основною проблемою залишається інтерпретація фотографій, яка залежить від поставленої дослідницької проблеми та типу візуального матеріалу. Комбінування використання фотографій з методами інтерв'ю викликає науковий інтерес.

У різних соціологічних дослідженнях використовуються різні підходи до аналізу фотографій, які застосовуються на різних етапах та можуть комбінуватися. Так, згідно з дослідженням української вченої Алли Марченко «Аналіз фотографічних зображень в соціології: можливості та обмеження», початковий герменевтичний і дискурсивний аналізи поступово переходять у контент-аналіз, семіотичний (включаючи семіотико-структурний або методичний) або секвенційний аналіз в залежності від спрямування, тематики та мети дослідження, а також наявних ресурсів у дослідника, включаючи часові обмеження [9, с. 257]. Фрагменти герменевтичного, семіотичного та дискурсивного аналізу поєднуються в секвенційному аналізі фотографій. Цей метод передбачає виокремлення структурних складових образу, відображеного на фотографії. Фотографічне зображення розглядається українською дослідницею фотографії як текст, де окремі його частини виділяються та структурно протиставляються, після чого аналізуються дослідником з огляду на їх просторові, часові та символічні характеристики.

Розглянемо методичний підхід до аналізу та інтерпретації візуальних зображень О. Ю. Мещеркіної-Рождественської, що комбінує семіотичний та герменевтичний аналізи, включає кілька етапів [18]. На першому етапі

проводиться вербальний опис видимих елементів зображення – дескрипція. Потім здійснюється розподіл посилань на структурні елементи та аналіз символічного змісту кожного з них окремо – реконструкція. На останньому етапі проводиться інтерпретація взаємозв'язку між зображенням та текстом в конкретному соціально-історичному контексті [там само]. За статтею «Аналіз фотографічних зображень в соціології» авторства Алли Марченко [18], структурний аналіз фотографій є важливим методом дослідження, спрямованим на виявлення прихованих суспільних та культурних значень образу та їх розшифровку.

Виділимо основні аспекти цього підходу, спираючись на класифікацією Алли Марченко:

– *соціальні структури*. Структурний аналіз дозволяє виявити соціальні структури, які виражають типові взаємодії, нормативно-ціннісну систему та взаємозв'язки між елементами суспільства;

– *компоненти фотографії*. Дослідники аналізують компоненти фотографії, такі як кадр, світло, колір, лінії та форми. Це допомагає розуміти, як вони впливають на сприйняття та інтерпретацію [18, с. 256–257].

Продовжуючи вивчати матеріал Алли, варто зазначити, що дискурсивний аналіз фотографії є не менш важливим методом дослідження, спрямованим на виявлення прихованих суспільних та культурних значень образу та їх розшифровку. Такий аналіз дозволяє розкрити соціальні структури, які виражають типові взаємодії, нормативно-ціннісну систему та взаємозв'язки між елементами суспільства. Дослідники аналізують контекст, в якому була створена фотографія, а також сам текст зображення. Це може бути інформація про подію, учасників фотографування, їх невербальну поведінку, дії, взаємодію. Дискурсивний підхід допомагає розкрити сенс фотографій, враховуючи їхню композицію, контекст та семантику.

Отже, фотографія як мистецтво та засіб комунікації може бути досліджена різними методами, які враховують її багатогранність. Одні підходи зосереджуються на технічних аспектах створення зображення, такі як

освітлення, композиція чи використання кольору, тоді як інші розглядають фотографію як культурний артефакт, що впливає на суспільство, або як інструмент для аналізу історичних подій.

На нашу думку, у військовому контексті ці методи допомагають зрозуміти, як фотографії формують суспільні настрої, мобілізують до дій або зберігають пам'ять про конфлікти. Водночас вони дозволяють аналізувати художні техніки, які фотографи використовують для підсилення емоційного впливу своїх робіт.

Кошова І. В. в своїй праці «Фотографія як метод дослідження у психології та соціології» пише, що фотографії зазвичай вивчаються двома основними способами: через аналіз їхнього змісту без врахування коментарів автора та шляхом інтерпретації [14]. Аналіз змісту включає дослідження контексту створення знімка, особистості фотографа та мети, з якою він був створений. Авторка зазначає, що інтерпретація фотографій передбачає використання модифікованих мистецтвознавчих методів, зокрема візуально-аналітичного підходу та методу іконографічно-іконологічної інтерпретації. Також застосовується об'єктивна інтерпретація, що виключає суб'єктивний контекст і базується на принципах об'єктивної герменевтики. Перевага такого підходу полягає в неупередженості аналізу та відсутності впливу контексту, що дає змогу зосередитися лише на змісті знімків.

Як зазначає Ролан Барт в праці «Camera lucida. Нотування фотографії», фотографія - це повідомлення, яке для чого створене та для когось конкретного адресоване [3]. Автор занотовує, що символічна інформація фотознімка доповнюється інформацією про того, ким був знімок зроблений, як, для кого і для чого це відбулося. Тож спочатку об'єктом дослідження стає знімок та його символічний зміст, потім фотограф, і далі враховується культурний та ментальний контекст того, хто розглядає фотографію. Виділені Р. Бартом "рівні позначення" [3] висувають завдання для герменевтичного, семіотичного, структурного і дискурсивного підходів до інтерпретації фотодокументів.

Крім названих, дослідники розробили такі види аналізу: наприклад, соціальна семіотика (К. Джуїт та Р. Ояма), контент-аналіз фотографічних

зображень (Ф. Белл), секвенційний аналіз фотографій (Р. Брекнер), методичний підхід до аналізу візуальних зображень (О. Мещеркіна-Рождественська) [18].

Таким чином, фотографія є потужним полем для дослідження, що об'єднує технічну, естетичну й соціальну складові. Узагальнюючи вищезазначені класифікації, можемо запропонувати типологію, розроблену на основі В. Барта [3]. На наш погляд, основними теоретичними підходами до дослідження фотографії є:

- *герменевтичний аналіз*, де акцентується на інтерпретації текстів та образів. Дослідники розкривають сенс фотографій, враховуючи контекст та символіку;

- *дискурсивний аналіз*, що вивчає мовні конструкції та текстові матеріали, пов'язані з фотографією. Дослідники аналізують, як фотографії впливають на сприйняття та розуміння.

- *структурний аналіз*, що розглядає фотографію як систему, де кожен елемент має своє місце та функцію. Дослідники аналізують компоненти фотографії для розуміння їхнього впливу.

Загалом, ці методи допомагають розкрити багатогранність фотографії та розуміти її як джерело інформації, мистецтво та засіб вираження. Кожен підхід відкриває нові можливості для дослідження та розуміння цього важливого медіа.

Таким чином, аналіз фотографії через різні теоретичні підходи та методи дозволяє створити цілісне розуміння її багатогранності. Герменевтичний, дискурсивний та структурний аналізи, а також інші згадані підходи забезпечують дослідникам інструменти для вивчення фотографії з різних ракурсів – від технічного до соціокультурного. Це особливо актуально для військової фотографії, яка відображає як реалії воєнних конфліктів, так і емоційний стан суспільства. Використання цих методів дозволяє виявити, як візуальні образи впливають на свідомість глядачів, формують їхні уявлення про події та навіть сприяють прийняттю рішень. Розуміння багатошаровості фотографії, її здатності передавати емоції, наративи та історичний контекст є

ключовим для дослідників, які прагнуть глибше зануритися у вивчення цього потужного медіа. Це також відкриває нові можливості для інтерпретації фотографії як невід'ємної частини культури, мистецтва та комунікації. Загалом, поєднання різних теоретичних підходів не лише розширює рамки дослідження фотографії, але й дозволяє усвідомити її важливу роль у збереженні історичної пам'яті, формуванні соціальних наративів та вплив на сучасне суспільство.

З цього всього виникає висновок, що створена авторська типологія дозволяє комплексно аналізувати фотографію як багатогранне явище, що поєднує в собі документальні, мистецькі та комунікаційні аспекти. Вона відкриває можливості для дослідження фотографій не лише як візуальних об'єктів, а й як носіїв смислів, які впливають на аудиторію, формують суспільну думку і стають частиною культурної пам'яті. Для практичної реалізації даної типології важливо визначити методи дослідження, що забезпечують систематичний і всебічний аналіз фотографій у їхньому історичному, культурному та соціальному контексті.

1.3 Методи дослідження

На нашу думку, дослідження фотографії вимагає комплексного підходу, який поєднує технічний, естетичний і соціальний аналіз. Це дозволяє не лише зрозуміти технічні аспекти створення знімків, але й інтерпретувати їхній зміст, символіку та вплив на аудиторію. Особливу увагу слід приділяти контексту, у якому фотографія була створена, а також її ролі у формуванні громадської думки чи відображенні історичних подій.

Ми переконані, що методи дослідження, що застосовуються для аналізу фотографій, включають як загальні принципи мистецтвознавства, так і спеціалізовані підходи, спрямовані на дослідження візуального контексту. Військова фотографія, як специфічний жанр, потребує детального аналізу технічних параметрів, емоційного впливу та соціокультурного значення.

Отже, аналіз змісту фотографій, згідно роботам Р. Барта [3] відбувається за загальною схемою, що включає в себе наступне і саме за вказаному порядку:

- 1) контекст створення фотознімка;
- 2) автора фотографії;
- 3) мету її створення.

При інтерпретації фотографій дослідники використовують модифіковані методи мистецтвознавства, зокрема візуально-аналітичний та метод іконографічно-іконологічної інтерпретації.

Візуально-аналітичний метод дослідження фотографії є важливим підходом у вивченні образів та зображень (див., наприклад, [14]). Цей метод дозволяє розглядати фотографії як візуальні об'єкти. Дослідники аналізують компоненти зображення, такі як кадр, світло, колір, форма та лінії, для розуміння їхнього впливу на сприйняття. Візуально-аналітичний метод застосовують для вивчення художньої фотографії, а саме аналіз композиції, вибору ракурсу, використання кольорів тощо, а також для виявлення смислових елементів на фотографіях: символіка, емоційний вплив, сприйняття глядача. В цьому випадку застосовується також і об'єктивна інтерпретація. Вона відбувається без врахування суб'єктивного контексту (аналіз фотографій на основі об'єктивної герменевтики). Переваги такої інтерпретації – це неупередженість аналізу та свобода від контексту [14]. Крім того, об'єктивна інтерпретація дозволяє виявити універсальні сенси, закладені у фотографії, які можуть бути актуальними поза межами конкретного часу, місця чи культурного середовища. Це підхід, що сприяє розумінню візуальних матеріалів на основі їхньої внутрішньої логіки, композиційних і технічних характеристик. Застосування такого методу особливо важливе у військовій фотографії, де контекст часто може викликати упередження, що заважає об'єктивному аналізу змісту зображення.

Стаття авторства Катерини Диси говорить про *метод іконографічно-іконологічної інтерпретації*, що досліджує символіку та контекст фотографії [13]. Метод іконографічно-іконологічної інтерпретації візуальних

джерел є важливим підходом у дослідженні образів та зображень. Цей метод спрямований на розкриття символіки та атрибутів, які присутні на аналізованих зображеннях та на розкриття глибоких культурних та історичних контекстів зображень. Дослідники вивчають типові образи, алегорії, сцени та мотиви, що відображаються на фотографіях, а також семантику, історію та соціокультурний вплив образів.

На нашу думку, під аналіз потрапляють образи, мотиви, семантика, що допомагає розкрити певні приховані значення тощо. Приклад: розглядання іконографії на релігійних або історичних зображеннях, де певні символи мають визначене значення, а також на політичних афішах, мистецьких творах або рекламних матеріалах.

Таким чином, дослідження фотографії як візуального медіа вимагає поєднання різних методів і підходів, кожен з яких дає змогу розкрити нові аспекти зображення. Візуально-аналітичний метод дозволяє заглибитися в технічні та композиційні особливості кадру, тоді як метод іконографічно-іконологічної інтерпретації відкриває ширший контекст, у якому фотографія набуває значення. Особливо це стосується військової фотографії, де важливо враховувати як символічну мову зображення, так і історичні, культурні та соціальні аспекти. Використання цих методів допомагає не лише аналізувати фотографії як мистецькі твори, а й розуміти їхній вплив на суспільство, політичні процеси та колективну пам'ять. Загалом, комплексний підхід до аналізу фотографій створює багатовимірне уявлення про цей вид мистецтва, поєднуючи технічну майстерність із соціальною значущістю. Це робить фотографію потужним інструментом комунікації, здатним як документувати реальність, так і трансформувати її сприйняття.

Висновки до розділу 1

У цьому розділі було розглянуто широкий спектр основних понять, пов'язаних з дослідженням фотографії. Розкрито основні теоретичні підходи до

аналізу фотографій, які включають у себе різноманітні аспекти сприйняття та розуміння зображень. Зокрема, досліджені герменевтичний, семіотичний, дискурсивний та структурний підходи, які дозволяють розглядати фотографії як складні символічні конструкції. Також було розглянуто різноманітні методи дослідження фотографії. Вони включають аналіз змісту фотографій за допомогою розгляду контексту їх створення, визначення авторства та мети зйомки. Дослідники використовують модифіковані методи мистецтвознавства, такі як візуально-аналітичний та метод іконографічно-іконологічної інтерпретації, для розкриття семантичного потенціалу фотографічних зображень. Загалом, цей розділ встановлює теоретичну та методологічну основу для подальшого дослідження фотографії, надаючи різноманітні підходи та інструменти для аналізу цього важливого аспекту візуальної культури.

Розглянуті поняття та методи забезпечують системний підхід до аналізу фотографії, дозволяючи вивчати її як багатофункціональний засіб комунікації. Вони також підкреслюють важливість розуміння соціального, політичного та історичного контекстів, у яких були створені знімки. Це особливо актуально для військової фотографії, яка є не лише джерелом інформації, але й інструментом формування суспільних настроїв і впливу на громадську думку.

Отже, дослідження фотографії в рамках даного розділу також наголошує на її ролі як унікального мистецького жанру, що здатен викликати сильні емоції та передавати глибокі наративи. Поєднання технічних і художніх складових фотографії дозволяє їй бути потужним засобом вираження, який одночасно документує реальність і творить мистецтво. Ці висновки стали основою для подальших досліджень у наступних розділах, зокрема аналізу історичних аспектів військової фотографії, її розвитку в Україні та практичної реалізації фотопроектів.

РОЗДІЛ 2

ВІЙСЬКОВА ФОТОГРАФІЯ: ІСТОРІЯ РОЗВИТКУ

2.1 Періодизація розвитку військової фотографії

Ми переконані, що протягом тривалого періоду свого існування фотографія стала невід'ємною частиною нашого повсякденного життя. Вона відіграла ключову роль у численних наукових відкриттях, які збагатили різні галузі людського знання. Фотографія відіграє значну роль у формуванні свідомості, поширенні культури та знань. Це не лише невід'ємна складова нашого життя, але й ключовий елемент різноманітних соціальних практик. Вона впливає на формування візуального сприйняття, створює стереотипи і впливає на світогляд людини.

Офіційною датою винаходу фотографії вважається 1839 рік, коли відомий французький фізик і астроном Домінік Франсуа Араго представив загальні принципи дагеротипії на засіданні Паризької Академії наук, – пише в своїй статті «Розвиток фотографії в Україні (1839 – I пол. XX ст.)» І. Б. Грушицька [8]. Авторка переконана, що цей метод був винайдений Луї Жаком Манде Дагером у 1835 році. Араго надав фізичне пояснення принципу утворення стійкого зображення в камері-обскурі. Технічний опис дагеротипії був опублікований у серпні 1839 року, після чого фотографія почала швидко поширюватися по всій Європі. Україна також була залучена до цього світового процесу розвитку фотографії.

Детальне вивчення історії розвитку фотографії в Україні є надзвичайно важливим, оскільки вітчизняні дослідження науки і техніки не містять системного аналізу формування та прогресу фотографії на теренах України. Деякі зазначені дослідники, зокрема О. Трчук, О. Введенський, Т. А. Горлова, І. В. Крикалова, В. Янковий, надали певні відомості щодо історії фотографії в Україні, проте це лише частковий внесок у розуміння цього процесу [18; 25; 22; 23; 27]. У літній період 1839 року фотографія прибула до України, зокрема до

Львова, завдяки Я. Глойзнеру. Йозеф Беррес, професор анатомії Львівського університету, походженням з Чехії, провів ряд досліджень щодо друку відбитків з дагеротипів методом офорту. У квітні 1840 року він опублікував опис свого винаходу у «Віденській газеті», а згодом, у липні 1840 року, видав окрему брошуру на цю тему у Відні [25]. Перші фотографії виявилися в Києві та Одесі протягом перших десятиліть 1840-х років, а в Харкові це сталося у 1851 році [18]. Початок війни, який був відображений на фотографіях вперше, можна пов'язати з Кримською війною 1853–1856 років.

Під час цієї війни британський фотограф Роджер Фентон, відомий також як перший фотограф Києва, зафіксував наслідки конфлікту. Його знімки були опубліковані у щотижневому лондонському виданні *Illustrated London News*, яке розповсюджувало новини з усього світу [35]. Ця подія відіграла важливу роль у розвитку фотожурналістики, що змінила способи сприйняття світу і дозволила мистецтву зосередитися на емоціях і рефлексіях. Фотографії стали важливим інструментом для реалістичного відображення світу, представляючи його краще, ніж будь-яке інше мистецтво.

Сюжети перших військових фотографій не фокусувались безпосередньо на битвах та активних бойових діях. У своїй збірці есе «Дивлячись на чужі страждання» С. Зонтаг зазначає, що у перших великих війнах, зображених фотографією, – Кримській і Громадянській війні в Америці – і у всіх наступних, аж до Першої світової, «саме бій був недоступним камері» [31, р. 35]. Що стосується фотографій 1914–1918 рр., – зазначає С. Зонтаг, – які в переважній більшості були зроблені анонімно, вони показують жахи війни епічно, зазвичай через наслідки боїв: «засіяну трупами місцевість» або місячний ландшафт, залишений після себе позиційною війною; спустошені французькі села, якими пройшли війська.

На нашу думку, таке явище можна пояснити тим, що ранні фотокамери технічно не були досить розвиненими для зйомки рухливих об'єктів, а бойові дії вимагали активних і швидких рухів. Крім того, габарити перших фотокамер та необхідний час для їх встановлення могли бути загрозою для життя фотографа,

який опинився би на полі бою. Отже, перші військові фотографії були постановочними. Вони добре контролювати образ війни, підсилюючи драматизм в певній мірі.

Також у своїх творах С. Зонтаг згадує знімок, зроблений групою фотографів під керівництвом Метью Бреді, американського фотожурналіста, які фіксували Громадянську війну в Сполучених Штатах: на фотографії «Притулок бунтівного снайпера», – пише С. Зонтаг [37], – показаний конфедератський солдат, якого перенесли з поля, де він був убитий, в більш фотогенічне місце – «продовгувате гніздо, створене декількома брилами зі стінкою з каміння збоку. До стіни Гарднер притулив чиюсь гвинтівку».

Ми переконані, що історія розвитку фотографії загалом в Україні потребує детального вивчення. Деякі відомості про історію фотографії в Україні дають праці дослідників О. Трачука, О. Введенського, Т. А. Горлової, І. В. Крикалової, В. Янкового [22, 4, 6, 13, 23].

Тимур Єремьянц у своїй статті «Мистецтво в об'єктиві: Історія розвитку фотографії в Україні» зазначає, що розвиток української фотографії можна поділити на три частини: імперський період, радянський та сучасний [28]. Поява фотографії в Україні припадає на 1840-і роки, тоді вона майже одразу почала стрімко розвиватися. На нашу думку, військова українська фотографія розвивалась одночасно з цими трьома періодами, що зазначені Т. Єремьянцем. Однак, звісно, ріст військової української фотографії стрімко зростав саме з військовим досвідом на наших територіях в різні періоди та часи.

Ми переконані, такі фотографії не намагаються шокувати, а замість цього спонукають глядачів до почуття співчуття та суму. Вони розповідають дрібну історію про солдата-снайпера, який мирно віддає своє життя у фізичному бою за свої переконання. Такий знімок відзначає його жертвність і робить з нього героя. У порівнянні з іншими військовими фотографіями, цей підхід переважно показує війну як не таку страшну, а навіть благородну.

Однак, узагальнюючи, варто відзначити, що документальність чи об'єктивність подібних знімків може бути під сумнівом, оскільки фотографи

частіше виступали як художники, створюючи естетично приємний вигляд. Крім того, у процесі публікації фотографій про війну активну участь брали редактори видань, які вирішували, що показувати, а що зберігати при собі. Таким чином, розвиток військової фотографії є результатом еволюції технічних можливостей, соціальних потреб та художніх підходів. Вона пройшла шлях від постановочних композицій до реалістичних і емоційно насичених кадрів, які стали важливим інструментом для документування воєнних подій. Водночас, роль військових фотографів не обмежується лише фіксацією реальності. Вони виступають своєрідними інтерпретаторами історичних подій, здатними через свій об'єктив передати не лише факти, але й емоції, які ті викликають. Це робить військову фотографію не лише цінним історичним джерелом, але й потужним інструментом формування громадської думки. Однак важливо пам'ятати про етичний аспект у цьому жанрі. Військові фотографії, особливо ті, які мають сильний емоційний вплив, можуть бути використані як для підтримки пацифізму, так і для мобілізації суспільства до військових дій. Це накладає на фотографів і редакторів велику відповідальність за зміст, контекст і спосіб презентації таких зображень.

Загалом, періодизація розвитку військової фотографії від І. Б. Грушицької [8] розглядає детальну історію виникнення та тенденції розвитку фотографії в Україні у 1839 р. – І пол. ХХ ст. У кінці 20-х і початку 30-х рр. у СРСР було розпочато створення вітчизняної хіміко-фотографічної промисловості. Завдяки цьому, зазначає І.Б Грушицька було засновано ряд наукових інститутів та вищих навчальних закладів, призначення яких полягало у створенні наукової бази для розвитку фотографічної промисловості. У 1926 році відкрито Одеський науково-дослідний інститут фізики. Саме він став провідним центром в Україні у галузі наукової фотографії.

Отже, військова фотографія є багатогранним жанром, що поєднує документальність, мистецтво та емоційну силу, яка здатна змінювати суспільство, викликати дискусії та впливати на хід історії. Однак її сучасний вигляд як мистецького й журналістського явища значною мірою сформувався

завдяки ключовим постатям, які визначили естетичні та етичні засади жанру. Однією з найвпливовіших постатей у цьому контексті є Роберт Капа, фотограф, чий роботи стали еталоном військової фотографії та прикладом вміння передати не лише реалії війни, а й людські емоції, страждання та героїзм. Його внесок у розвиток жанру був настільки значущим, що методи й підходи, започатковані Капою, використовуються і сьогодні військовими фотожурналістами по всьому світу.

2.2 Внесок Роберта Капи у жанр військової фотографії

Short T. L. в роботі «A Taxonomy of Signs» зазначає, що серед найбільш визначних знімків того періоду варто відзначити фотографії Роберта Капи, фоторепортера єврейського походження з Угорщини [31]. Протягом усього свого життя, ризикуючи своїм життям, він працював на гарячих точках. Під час Громадянської війни в Іспанії він зняв один із своїх найвідоміших кадрів – фотографію республіканського солдата в момент пострілу. І хоча деякі дослідники фотографії все ще обговорюють, чи було справжньо зафіксовано момент смерті чоловіка на цьому знімку, він став культовим, оскільки відкрив глядачам те, що раніше було приховано.

З цієї точки зору доцільно звернутися до думки американської теоретикі соціології і культурології С. Лінфілд, яка розглядає роботи угорця таким чином: Капа, на думку дослідниці, привів глядачів у ризикові нові місця: в окопи, позаду мішків з піском, на поля битви, коли кулі проносяться повз. Його фотографії, – зазначає С. Лінфілд, – були «ближчими, швидшими, щільнішими, ніж будь-що, що було раніше; Капа не був свідком війни, він був її візуальним учасником» [33]. Роберт Капа вніс величезний внесок у жанр військової фотографії своїми вражаючими зображеннями, які не тільки вражали своєю силою, але й викликали глибокі емоції у глядачів.

Геннадій Казакевич в своїй статті «Міф про добробут радянської людини від фотографа Роберта Капи» на сайті «Локальна історія» зазначає, що одним з

найбільш відомих знімків Капи є «Смерть республіканця» [11], що зафіксував момент загибелі республіканського бійця під час Громадянської війни в Іспанії (див. рис 2.1). Доктор історичних наук зазначає, що фотографія стала іконічною, вона передає драматизм та безпорадність ситуації війни. Її атмосфера дозволяє глядачеві відчути напругу та страх, які супроводжують військові дії. Цей знімок відображає відвагу фотографа, який був готовий ризикувати власним життям, щоб показати правдиву картину війни.

Рис. 2.1 Легендарний знімок “Смерть республіканця” Роберта Капи [11]

Роберт Капа мав глибокий емоційний зв’язок із подіями Громадянської війни в Іспанії, — зазначає Г. Казакевич [11]. Серед бійців інтербригад він знайшов багато друзів, чимало з яких згодом втратив. Серед них була і його партнерка, фотографиня Герда Таро, яка загинула внаслідок наїзду республіканського танка. Таро стала першою жінкою-фотокореспонденткою, яка трагічно загинула під час виконання професійних обов’язків. Саме в Іспанії у Капи виникла ідея відвідати СРСР. Це бажання з’явилося під враженням від боїв у небі над Мадридом, де винищувачі з червоними зірками протистояли літакам зі свастиками. Цей символічний конфлікт справив на нього незабутнє враження і заклав основу для його інтересу до Радянського Союзу.

Г. Казакевич продовжує, що саме у 1939 році Роберт Капа емігрував до США, але через кілька років повернувся до Європи разом із американськими військами. Найвизначнішим моментом його кар'єри став репортаж із висадки союзників у Нормандії 6 червня 1944 року, зокрема на пляжі Омаха. Його фотографії, що зображують розбиту техніку, переляканих солдатів під кулеметним вогнем і героїв, які йшли в саме пекло бою, стали символом Дня «Д» і надихнули Стівена Спілберга на створення фільму *"Рятуючи рядового Раяна"*. Капа того ж дня відправив три плівки до лондонської редакції, але під час проявлення молодий лаборант через перегрів плівок зіпсував більшість знімків, залишивши лише кілька історичних кадрів. Це стало легендою, яку довго підтримували Капа та його редактор Джон Морріс. (див. рис. 2.2, 2.3).

Рис. 2.2 Приклад 1. Репортаж з пляжу Омаха для журналу LIFE зі світлинами Роберта Капи від 19 червня 1944 року [11]

Рис. 2.3 Приклад 2. Репортаж з пляжу Омаха для журналу LIFE зі світлинами Роберта Капи від 19 червня 1944 року [11]

Сайт «Локальна історія» зазначає, що через понад 60 років виявилось, що Капа висадився в секторі, де спротив німців майже подолали [11]. Він фотографував саперний підрозділ, який розчищав німецькі загородження, а зображені "танки" виявилися інженерною технікою. Крім того, доказів про зіпсовані плівки знайти так і не вдалося, що поставило під сумнів частину легенди про той знаменитий репортаж.

Саме тут, в селі Лютіж та Музичі (Київської області) Роберт Капа зробив більшість своїх фотографій, пов'язаних із Україною [11]. Автор зазначає, що

вони вирізняються бездоганною технічною майстерністю та художньою досконалістю (див. рис 2.4).

Рис. 2.4 Обід працівників колгоспу, який відвідав Капа в 1947 році [11]

Серед цих робіт ми можемо побачити психологічно глибокі портрети селян, жанрові сцени танців у клубі, побутові сюжети із сільського життя та процес збору врожаю. Очевидно, що Капа вкладав у ці роботи весь свій талант і досвід, експериментуючи з композицією, освітленням і використанням різних технік та форматів для досягнення найвищої якості. Його метою було створення документального «пам'ятника» Людині. Проте сьогодні, аналізуючи ці фотографії, не можна не помітити їхню сюжетну та ідейну близькість до канонів соцреалізму, характерних для мистецтва того часу.

Ми переконані, що його підхід до зйомки полягав не лише у документуванні подій, але й у передачі емоційного стану та атмосфери, що панували в момент знімка. Роберт Капа часто ризикував власним життям, аби зробити кадри, які ставали символами певної епохи чи події. Його відома фраза "Якщо твої фотографії не досить гарні, значить, ти був недостатньо близько"

стала девізом для багатьох фотожурналістів, які прагнуть передати справжню суть подій. Роберт Капа також змінював сприйняття військових фотографій, додаючи до них не лише репортажний, а й художній елемент. Він прагнув показати не лише те, що сталося, але й те, як це відчувалося. Ця здатність створювати емоційно насичені знімки вплинула на багатьох фотографів наступних поколінь, які продовжили традиції військової фотографії, зберігаючи її документальність і розвиваючи її як мистецтво.

Його внесок не обмежувався лише створенням вражаючих зображень. Капа став одним із засновників фотоагентства Magnum Photos, яке дало можливість багатьом фотографам працювати незалежно, розкриваючи соціальні, політичні та культурні аспекти світу через об'єктиви своїх камер [29]. Завдяки цьому Роберт Капа не лише сформував нові стандарти у військовій фотографії, але й визначив її роль як інструменту для документування історії, що одночасно викликає емпатію, формує суспільну думку і слугує джерелом натхнення для митців усього світу.

Отже, Роберт Капа заслужено вважається одним з найбільш впливових фотографів в історії. Його роботи перетворили жанр військової фотографії, надаючи йому новий рівень емоційного звороту та глибини. Його фотографії продовжують залишати свій слід у світовій культурі та залишаються джерелом натхнення для багатьох сучасних фотографів.

2.3 Значення фотографії у військових конфліктах

У книзі «Дивлячись на чужі страждання» Сьюзен Зонтаг аналізує роль фотографії у військових конфліктах, починаючи від громадянської війни в США до сучасних конфліктів в Югославії, Ізраїлі та Палестині [4]. Вона розглядає, як фотографія, яка спочатку служила як документальний засіб, стала інструментом політичної маніпуляції, впливаючи на сприйняття насилля глядачами. Зонтаг підкреслює, що сприйняття війни через об'єктив фотокамери не збігається з реальним досвідом свідка подій. Фотографії можуть бути сприйняті некоректно,

якщо вони виходять за межі контексту, і вона порівнює військових журналістів з «спеціалізованими туристами», які спостерігають події здалеку, але не переживають їх особисто. У другому есе авторка підкреслює, що хоча фотографія є спробою відобразити реальність, вона завжди є інтерпретацією автора (фотографа), який намагається передати своє особисте бачення моменту. У третьому есе Зонтаг аналізує постановочні фотографії, а в четвертому знову звертається до маніпулятивної фотографії, обговорюючи різні сприйняття одних і тих же подій залежно від того, чи належить глядач до постраждалої сторони, чи до агресора. У підсумку Зонтаг стверджує, що ніколи ті, хто переглядали жахливі фотографії страждань, не можуть повністю зрозуміти тих, хто їх переживав.

Дослідник фотографії Джон Томсетт у праці, присвяченій поемі «Військовий фотограф» шотландської літераторки К. Даффі, розкриває значення воєнної фотографії та її вплив на суспільство. У формі поеми авторка описує досвід фотографа, який працює на землях, охоплених війною [30]. Автор стверджує, що К. Даффі передає напругу між загальним смутком і жахом, що переживає фотограф, переглядаючи свої знімки, і відносно поверхневим, тимчасовим співчуттям, яке, як він знає, будуть відчувати його глядачі, оглядаючи ці зображення. К. Даффі, виступаючи від імені фотографа, критикує глядачів за їхню неспроможність уявити масштаби війни, проте водночас натякає, що співпереживання фотографа впливає насамперед з того, що він сам бачив війну своїми власними очима. Через цей контраст автор вказує на те, що безпосередній досвід воєнних жахів може бути єдиним засобом відвернути апатію. Він жваво показує емоційний контраст між територіями, порушеними війною, та територіями миру і безпеки, де не спостерігається масового знищення природи та загроз для дітей та мирних громад. Ця деталізація підкреслює той факт, що зображення військового фотографа переглядають переважно ті, чиє життя радикально відрізняється від життя суб'єктів знімків. Праця Роберта Капі «Прихована перспектива» відображає його вражаючий досвід роботи під час Другої світової війни та містить понад 100 цінних

історичних фотографій цього періоду. Ці знімки стали не лише документами подій, але й символами того часу, які допомагають зрозуміти трагічні наслідки війни та її вплив на людство.

Тема маніпуляцій зображеннями в сучасному світі викликає зацікавленість таких відомих фотографів як Л. Чулярак, П. Фарі, Д. Кемпбелл, Ф. Рітчін, П. Лестер. Наприклад, у своїй книзі *After Photography* Фред Рітчін аналізує, як цифрова революція змінила фотографію, включаючи маніпуляції, які ставлять під сумнів її достовірність як документації та засобу передачі історій [53]. Він також наголошує на необхідності прозорості щодо змін у фотографіях, щоб зберігати довіру аудиторії та знижувати ризики викривлення реальності.

Девід Кемпбелл досліджує етичні аспекти фотографії, зокрема питання, пов'язані із правдивістю зображень та їхнім впливом на суспільну думку. Його праці часто підкреслюють важливість критичного підходу до цифрової фотографії. Девід у своїх дослідженнях активно вивчає етичні аспекти фотографії, зокрема правдивість зображень і їхній вплив на суспільну думку. Його дослідження, наприклад, для World Press Photo, висвітлюють проблему маніпуляцій у фотожурналістських матеріалах. У своєму звіті «Integrity of the Image» він наголошує на важливості дотримання стандартів, які мінімізують постобробку знімків і забезпечують достовірність репрезентації реальності [54]. Кемпбелл підкреслює, що навіть мінімальні випадки маніпуляції можуть підірвати довіру до зображень, особливо у контексті документальних фотографій та новинних репортажів

П. Лестер у своїх роботах також аналізує візуальні маніпуляції, акцентуючи увагу на їх вплив на журналістську етику. Для глибшого аналізу необхідно звернутися до праць Рітчіна, наприклад, «Bending the Frame», або оглядів, присвячених темі маніпуляцій, на платформах, таких як LensCulture [55] чи PopPhoto [56]. Ми переконані, що їхня робота досліджує вплив фотографії на сприйняття суспільства, включаючи те, як зображення можуть бути використані для маніпулювання думками та переконаннями глядачів. Вони

досліджують різноманітні техніки обробки фотографій та впливу зображень на формування поглядів суспільства на події навколо. Ці дослідження підкреслюють, що фотографія, як потужний засіб візуальної комунікації, може як інформувати, так і маніпулювати. Технічні прийоми, такі як ретушування, зміна контексту кадру або вибір ракурсу, здатні впливати на емоційне сприйняття аудиторії, створюючи певний наратив, який може відрізнятись від об'єктивної реальності.

Особливу увагу варто звернути на те, що у військовій фотографії маніпуляція зображеннями стає особливо важливою темою, адже такі фотографії часто використовуються для формування політичних і суспільних настроїв. Наприклад, зміна кольорів для підкреслення драматизму або видалення окремих елементів із кадру може змінити акцент фотографії, створюючи іншу інтерпретацію подій. Фотографи та дослідники звертають увагу на необхідність етичного підходу до обробки зображень, особливо у контексті війни, де неправдива інформація може мати катастрофічні наслідки для громадської думки та довіри. Проблематика маніпуляцій також тісно пов'язана із сучасними технологіями, які дозволяють створювати фотореалістичні зображення, що взагалі не мають підґрунтя в реальності. Роботи Л. Чулярак, П. Фарі, Д. Кемпбелл, Ф. Рітчін, П. Лестер та інших дослідників є важливими, оскільки вони не лише висвітлюють ці ризики, але й пропонують шляхи протидії маніпуляціям [53,54]. Це включає підвищення візуальної грамотності серед населення, створення стандартів для журналістів та фотографів, а також впровадження технологій для перевірки автентичності зображень.

Безумовно, ми вважаємо, що фотографія як інструмент впливу несе в собі величезну силу, яка може використовуватися як для просвіти, так і для маніпуляції. Усвідомлення цього є ключовим для сучасного суспільства, що прагне до об'єктивного висвітлення подій та збереження етичних принципів у візуальній комунікації.

Зазначимо, що роботи таких видатних фотографів, як Роберт Капа, і сучасних дослідників підтверджують, що військова фотографія завжди буде полем взаємодії мистецтва, етики та технологій. Вона допомагає нам розуміти минуле, усвідомлювати сучасне й формувати уявлення про майбутнє, залишаючись важливим джерелом рефлексії над найважливішими аспектами людського буття.

Отже, етичний підхід до створення, обробки та інтерпретації військових фотографій є критично важливим, адже саме ці знімки часто стають символами свого часу, що формують колективну пам'ять людства. Залишаючись вірними об'єктивності та людяності, фотографи відіграють ключову роль у створенні чесного та достовірного відображення реальності.

Висновки до розділу 2

У розділі 2 “Військова фотографія: історія розвитку та становлення” було проаналізовано періодизацію розвитку цього жанру, розглянуто внесок видатного фотокореспондента Роберта Капи у формування військової фотографії та визначено значення фотографії у військових конфліктах.

Періодизація розвитку військової фотографії дозволила виявити її поступове становлення від перших спроб фіксації військових подій до сучасного використання у складних геополітичних конфліктах.

Внесок Роберта Капи у цей жанр визначений його вражаючими фотографіями, які не лише документували події війни, але й передавали емоційний заряд та глибоке розуміння військових реалій. Значення фотографії у військових конфліктах виявилось непересічним, оскільки вона є не тільки засобом фіксації історичних подій, але й має сильний емоційний та інформаційний вплив на суспільство.

Таким чином, розділ 2 дозволив глибше розібратися у розвитку військової фотографії, внеску видатних фотографів у цей жанр та важливості фотографії у військових конфліктах.

Розглянутий матеріал підкреслює, що військова фотографія є багатогранним жанром, який перебуває на перетині документалістики, мистецтва та медіа. Її історія показує, як технологічні інновації, суспільні зміни та культурні потреби впливали на розвиток цього жанру, поступово перетворюючи його на потужний інструмент візуальної комунікації.

Значення військової фотографії виходить далеко за межі простої фіксації подій. Вона здатна впливати на формування громадської думки, викликати співчуття або обурення, мобілізувати суспільство до дій чи, навпаки, зосереджувати увагу на трагізмі конфліктів.

Завдяки роботам таких фотографів, як Роберт Капа, військова фотографія набула нового рівня виразності, що дозволяє не лише інформувати, а й передавати глибокі емоції, які відчують як учасники, так і свідки конфліктів.

Розділ також наголошує на важливості етичного підходу до створення військових фотографій. У сучасних умовах, коли маніпуляції зі зображеннями стають все більш поширеними, військова фотографія повинна залишатися джерелом достовірної інформації, що сприяє формуванню об'єктивного уявлення про події.

Загалом, дослідження військової фотографії не тільки розширює уявлення про історію та специфіку жанру, але й підкреслює його важливу роль у збереженні пам'яті про конфлікти та формуванні сучасного дискурсу про війну, героїзм та мир.

РОЗДІЛ 3

РОЗВИТОК ДОКУМЕНТАЛЬНОЇ ТА ВІЙСЬКОВОЇ ФОТОГРАФІЇ В УКРАЇНІ ВІД ПОЧАТКУ XX СТОЛІТТЯ ДО СЬОГОДЕННЯ

3.1 Вплив політичних та соціокультурних чинників на формування українського військового фотожурналізму

Згідно зі «Словником української мови», фотографія – це «спосіб одержання зображення кого-, чого-небудь на світлочутливому матеріалі за допомогою спеціального оптичного апарата...» [25]. У XIX столітті вона з'явилася у Франції та стрімко поширилася по всій Європі, США та інших країнах світу, і на початку XXI століття отримала нові тлумачення щодо свого значення і функціонального призначення [57]. Оскільки тема цього дослідження передбачає аналіз розвитку фотографії, важливо розглянути її еволюцію з фокусом на двох основних функціях – як мистецтва і як інструменту документування реальності.

У кінці XIX століття фотографія користувалася великим попитом і в основному використовувалася для створення запам'ятовуючих сімейних портретів, не вимагаючи від глядача вищого естетичного смаку для сприйняття. Зазвичай вона була студійною і часто постановочною [58]. Протягом цього ж періоду почали формуватися основні жанри фотографії, такі як портрет, пейзаж, натюрморт, зображення тварин, битви, та побутова фотографія. Також з'явилася документальна фотографія.

Відштовхуючись від першого розділу про визначення репортажної фотографії та документальної фотографії, репортажна фотографія в Україні, як і в багатьох інших країнах, поступово розвивалася в різні напрямки, охоплюючи різні сфери життя, включаючи військову сферу. З формуванням військової української фотографії відбувалися деякі основні етапи.

Для аналізу розвитку військової фотографії в Україні та її репортажних аспектів можна звернутися до статті на *Bird in Flight* [59]. У ній обговорюється,

як українські фотографи документують воєнні дії, зокрема на передовій, і зображують побут військових та ключові моменти бойових дій. Особливу увагу приділено еволюції репортажної фотографії в умовах сучасного конфлікту, а також впливу нових технологій на оперативність і якість таких матеріалів.

Крім того, статті на «ELLE Ukraine» та «ТСН» розповідають про роботу українських фотографів на фронті. Ці джерела підкреслюють важливість військової фотографії не лише для документування подій, а й для збереження людських історій, що залишаються за кадром бойових зведень. Військові фотографи також застосовують сучасні методи композиції, освітлення та обробки знімків, що додає фотографіям емоційності та виразності. На початковому етапі, коли репортажна фотографія в Україні тільки розвивалася, військові події здебільшого фіксувалися з боку офіційних військових фотокореспондентів та фотографів, які супроводжували військові частини. З часом, військова фотографія стала дедалі більш важливою для документування військових подій, таких як навчання, паради, а також бойові дії. Фотографи були відправлені на передову для фіксування бойових дій та повсякденного життя військових. Розвиток технологій, зокрема цифрової фотографії, дозволив військовим фотографам більш ефективно та оперативно документувати події на передовій. Військова фотографія також відобразила жанрові трансформації репортажної фотографії загалом. З'явилися нові підходи до композиції, освітлення та обробки зображень, які надали військовій фотографії більшу емоційність та виразність.

Отже, через поєднання технологічного прогресу, професійної майстерності та розвитку жанру репортажної фотографії в Україні сформувалася військова фотографія, яка відображає різноманітні аспекти військового життя та подій. Еволюція української військової фотожурналістики глибоко переплелася з бурхливою політичною історією нації та багатим соціокультурним гобеленом. З початку 20-го століття становище України як спірної території між імперіями, а пізніше як частини Радянського Союзу сформувало її репортажну фотографію, заклавши основу для сучасної

військової фотожурналістики. За радянських часів фотографія піддавалася жорсткій цензурі та пропаганді, слугуючи державним наративам, які часто прославляли радянську армію та ідеологію. У цей період виник особливий стиль військової фотографії, який підкреслював героїзм і колективні зусилля, відображаючи ширший соціально-політичний контекст радянського впливу [41]. Із здобуттям Україною незалежності в 1991 році виникла нова хвиля фотожурналістики, яка характеризується переходом до більш автентичних і невідфільтрованих зображень військового життя та конфліктів. Помаранчева революція (2004) і Євромайдан (2013–2014) були ключовими моментами, які підкреслили силу візуального оповідання в українському суспільстві. Ці події не лише мобілізували національні почуття, але й стимулювали розвиток більш незалежної та критичної преси. Українські фотографи почали фіксувати людську ціну конфлікту та стійкість українського духу, поєднуючи репортажні техніки з фокусом на особистих та емоційних оповідях.

Триваюча війна в Україні та анексія Криму росією ще більше посилили роль військової фотографії у формуванні національної ідентичності та патріотичних цінностей. Фотографи на передовій задокументували реалії війни, надаючи потужні кадри, які підкреслюють як жорстокість конфлікту, так і мужність українських воїнів. Цей сучасний об'єм робіт відзначається грубою та суворою естетикою, що відображає терміновість і серйозність ситуації. Неможливо переоцінити соціокультурний вплив цих зображень, оскільки вони служать не лише історичними записами, а й каталізаторами національної єдності та міжнародної обізнаності [43]. Еволюція української військової фотожурналістики за останнє десятиліття показала значні зміни як у стилі, так і в підходах до висвітлення подій. Фотографи, які працюють в умовах постійної небезпеки, не лише документують військові дії, а й прагнуть передати емоції, переживання та долі людей, які опинилися в епіцентрі конфлікту. Сучасні українські військові фотографи часто співпрацюють із міжнародними ЗМІ та правозахисними організаціями, надаючи унікальні знімки, які допомагають світовій спільноті зрозуміти реальну ситуацію на місцях.

Ми переконані, що одним із ключових трендів сучасної української військової фотожурналістики є використання цифрових технологій та соціальних мереж для поширення зображень. Фотографи активно діляться своїми роботами через такі платформи, як Instagram, Facebook і Telegram, що дозволяє миттєво повідомляти про реалії, які вони знімають. Таке негайне розповсюдження дозволяє їхнім фотографіям швидко досягти ширшої аудиторії, підвищуючи міжнародну обізнаність і підтримку ситуації в Україні. Крім того, сирий і нефільтрований характер цих зображень кидає виклик традиційним наративам і пропонує більш деталізований погляд на конфлікт. Вони розкривають не лише суворість і жорстокість війни, але й моменти людяності, стійкості та солідарності між солдатами та цивільними. Ці потужні візуальні ефекти роблять значний внесок у національний дискурс, формуючи громадську думку та сприяючи почуттю єдності та опору агресії.

Оскільки війна в Україні триває, військова фотожурналістика залишається важливим інструментом для документування історії, захисту справедливості та збереження колективної пам'яті про боротьбу нації. Фотографії є свідченням хоробрості та жертвності українських воїнів і громадян, гарантуючи, що їхні історії не будуть забуті. Постійні зусилля цих фотожурналістів підкреслюють незамінну роль візуальних засобів масової інформації в зонах сучасних конфліктів, підкреслюючи їхній вплив на національну ідентичність і глобальну свідомість. Виникнення української військової фотографії з репортажної фотографії має глибоке коріння у бурхливій історії та суспільно-політичних змінах нації.

Цю еволюцію можна простежити через кілька ключових періодів, яку ми занотуємо нижче за авторством Олександра Ляпіна в джерелі «Українська фотографія в дзеркалі часу»:

Перший період. 1840–1918. На початку фотографія в Україні поширилася у межах російської імперії завдяки технічним нововведенням, зокрема дагеротипії. У 1840-х роках у Києві, Одесі та Харкові відкрилися перші ательє, засновані такими майстрами, як Шарль Гербст, Філіп Гааз і Зайцев. Фотографія

швидко стала популярною завдяки доступності та можливості отримувати якісні портрети. У другій половині XIX століття поширення фототехніки та розвиток фотографічних товариств у Києві, Харкові та Одесі сприяли розвитку творчої фотографії. Пікторіалізм, з його розмитими і м'якими зображеннями, був домінуючим стилем, який намагався наблизити фотографію до живопису. У цей час також почали виходити спеціалізовані фотографічні журнали, які ознайомили майстрів із новітніми технологіями. Фотографи здобували визнання через участь у виставках і співпрацю з культурними діячами. Однак більшість із них орієнтувалися на російську або європейську аудиторію, не асоціюючи свою творчість із українською культурою. Ця доба заклала основи для професійного розвитку фотографії в Україні, але її національні особливості ще не отримали належного визнання.

Радянська українська фотографія. Радянський період української фотографії був складним і суперечливим. У 1919 році Народний комісаріат освіти УСРР заборонив приватну фотографію, дозволивши зйомки лише державним фотографам. Фототехніка обкладалася високими податками, а в разі несплати вилучалася. Багато фотографів покинули професію через репресії або заборони, як-от розпуск фототовариства «Дагер» та закриття Фотографічного інституту. У 1920-х роках у Харкові, столиці УСРР, почався рух пролетарських фотогуртків, де фотографію розглядали як засіб пропаганди. Дан Сотник, один із видатних фотографів того часу, створював експериментальні роботи, але через арешти та репресії не зміг повністю реалізувати свій потенціал. Згодом фотографія стала інструментом радянської пропаганди, її стандарти встановлювалися державними органами, а тематика обмежувалася офіційно дозволеними сюжетами, такими як героїзація п'ятирічок та комуністичних звершень. Під час Другої світової війни українські фотографи, як-от Володимир Юдін і Яків Давидзон, створювали знакові знімки війни. Їхні роботи, що документували події на фронті, стали важливим внеском у радянську військову фотографію. Хрущовська "відлига" стимулювала розвиток фотографічних клубів, які стали осередками творчих експериментів і обговорень. Найбільший

прорив стався у Харкові завдяки групі «Час», учасники якої намагалися переосмислити фотографію, створюючи унікальні авангардні роботи, які викликали інтерес навіть за межами Радянського Союзу. Цей період став часом репресій, пропаганди та поступового відродження творчих пошуків, які проклали шлях до сучасної української фотографії.

Третій період. Становлення української фотографії. Умовний початок - це 1987–1991 роками. Україна здобуває незалежність, тому фотографи стають українськими, а в 1989 році було створено Спілку фотохудожників України. Незабаром організація перетворилася на великий фотоклуб з консервативним керівництвом, а на сьогодні СФХУ повністю втратив вплив на художні процеси і майже припинив існувати, що призвело до чергового масового відродження фотоклубів. 1990-ті роки стали справжнім культурним вибухом. Почали створюватися фотогалереї у великих кількостях. Несподівано з'явилося джерело фінансування — Центр Сучасного мистецтва Дж. Сороса. Роботи Іллі Чичкана, Арсена Савадова, Василя Цаголова та інших були зроблені на світовому рівні. Вони вражали людей, змушували кипіти мозок, вражали своїм стилем та тематикою [1].

Отже, українська військова фотографія демонструє виняткову здатність передавати не лише об'єктивну реальність війни, але й емоційний стан нації, що бореться за свою незалежність. У сучасному світі, де інформація миттєво поширюється через цифрові платформи, військові фотографи стали не лише свідками, але й активними учасниками наративу, що формує світову думку про події в Україні. Ці знімки, створені в умовах небезпеки та невизначеності, не лише фіксують миттєвості конфлікту, а й стають символами стійкості, солідарності та національної гордості. Завдяки роботам українських військових фотографів світ бачить правдиву картину подій, що розгортаються в епіцентрі війни, розуміє масштаб трагедії та глибину людського героїзму. Зрештою, розвиток військової фотожурналістики в Україні демонструє, як фотографія може бути потужним інструментом не лише для документування, а й для формування національної ідентичності, міжнародної обізнаності та історичної

пам'яті. Ця роль стає ще більш значущою у часи боротьби за свободу та справедливість, коли кожна світлина є голосом, що розповідає правду та зберігає її для майбутніх поколінь. В підпункті було занотовано про три періоди становлення української фотографії. Третій період описує становлення сучасності, а отже, ми плавно переходимо до більш детального ознайомлення з сучасним станом української військової фотографії.

3.2 Сучасний стан української військової фотографії

Автор статті «Мистецтво в об'єктиві» впевнений, що українська фотографія сьогодні дуже різноманітна, динамічна, має широту і різноманітність стилів, підходів та тем [28]. Після розпаду Радянського Союзу відбувся культурний вибух: створювалися фотогалереї, поверталися професійні живописці, з'явилися джерела фінансування. Нині творять багато нових яскравих авторів, про яких говорять у всьому світі, наприклад, Євген Малолетка, Мстислав Чернов, Олександр Чекемньов, Саша Самсонова, Тарас Бичко, Марта Сирко, Валентин Бо та інші. Крім цього Україні є велика кількість спеціалізованих навчальних закладів, існує безліч курсів і шкіл. Наприклад, Київська школа фотографії або Школа сучасного мистецтва Вікторії Бурлаки.

В. Табінський пише, що у наш час зображувальне відтворення події, явища чи факту стало одним із ключових елементів масової комунікації. Це пов'язано з тим, що психологія аудиторії полягає в тому, що вона на власні очі хоче побачити те, про що їй розповідають у текстовому повідомленні чи в статті.

З цього є висновок, що візуальна інформація займає рівноцінне місце з вербальною. В. Табінський пише, що «фотографія, завдяки своїй наочності, однаково зрозуміла всім, які самадійсність. Слово вимагає дешифровки, і лише тоді сприймається чуттєво. Зображення сприймається відразу, впливаючи на відчуття так, як впливають подразники зовнішнього світу» [21, с. 236].

З початку повномасштабного вторгнення російських військ на українські землі чимало аспектів війни ми можемо бачити саме крізь призму фотожурналістики. Вербально неможливо описати ті воєнні злочини на окупованих українських територіях, що були скоєні. Ми вважаємо, що в цьому випадку тільки світлина є візуальними підтвердження та доказами жахів. Тільки вони в повній мірі мають змогу передати всю інформацію про це. Наприклад, зруйнований Драматичний театр Маріуполя, де під бомбардуванням сховались сотні мирних жителів, став символом війни. Жахіття Бучі, Ірпеня, Бородянки та звільнених територій навколо Ізюма і Херсона шокували Україну потоком професійних та любительських фотографій та ще багато міст, які постраждали від росії. Війна, яка офіційно розпочалась 24 лютого 2022 року, але фактично триває з 2014-го, документується фотожурналістами. Вони фіксують історичні моменти, свідчення воєнних злочинів окупантів та героїзму українських військових та цивільних.

За словами української фотографині Яни Доброносової, «ми [фотожурналісти. – *Авт.*] показуємо все, що відбувається, а вони [російські окупанти. – *Авт.*] вже цю війну програли, якби не обманювали далі [27]. Світ не вірить їм і це пов'язано з роботою український фотожурналістів, які документують війну. Ми передаємо інформацію в соціальні мережі. Ми їздимо та все це показуємо світові.

Ми вважаємо, що це один із дуже важливих моментів перемоги. Це фундамент сучасної української військової фотографії, незважаючи на те, що саме на інформаційних обманах у них будується вся стратегія війни. Ми переконані, що російську війну в Україні представники західних ЗМІ та дослідники медіа називають найбільш задокументованою з-поміж усіх воєн, які були в історії людства. З місця подій фіксують велику кількість різнопланового контенту, в тому числі й аудіо, але фотографії займають не останнє місце серед важливих документів, які фіксують факти, події та явища.

У той час, як російська пропаганда намагається переконати своїх співгромадян та весь світ у тому, що ракетні та інші види ударів наносяться

тільки по військових базах та об'єктах інфраструктури України наші фотожурналісти працюють. Роботи фотографів візуально демонструють зруйновані житлові квартали, різні цивільні споруди та творче відображення військової тематики для соціальних мереж для іншого виду розповсюдження інформації про війну.

Ми вважаємо, що сучасні українські військові світлини стають свідками того, як за допомогою брехні агресор хоче здобути виправдання своїм злочинним дія. Також варто зазначати, що фотографи в цьому випадку виконують небезпечну роботу, ризикуючи своїм життям. Наведемо для прикладу зізнання чернівецького фотожурналіста Максима Козменка : «Своїми знімками я прагну показати правду. Є люди, які не вірять телебаченню чи не мають часу читати всі новини» [16]. А от через світлини, – зазначає автор, – можна швидко і повною мірою переконатися у варварській позиції окупантів. Скрізь сліди від танків, броньовиків, обстріляні заводи, поніщені житлові будинки, АЗС: повна розруха перед очима.

Проте, є інша сторона таких можливостей фотодокументування. Не всі фотожурналісти та редактори засобів масової інформації, які публікують такі фотографії, усвідомлюють небезпеку та негативні моменти від своєї роботи. Український дослідник О. Карпенко про цей момент пише : «Повномасштабна війна, напад росії на Україну може стати найбільш задокументованою військовою агресією за всю історію людства, завдяки тому, що майже в кожного під рукою телефон з Інтернетом» [12]. Але, на думку О. Карпенка, це несе й певні ризики: відео- та фотозйомка певних об'єктів може грати на руку ворогові.

Фоторепортер Михайло Полінчак [24], аналізуючи стан військової фотографії в Україні, акцентує увагу на тому, що в російсько-українській війні відбувається дуже багато подій, які не були відзняті. Це є недоліком, на його думку. Він вважає, що ми маємо ще ширше дивитись на військові події та більш широко усвідомлювати все, що відбувається навколо.

Крім цього, Катерина Радченко (сучасна українська фотографка) [24] переконана, що «жоден автор не має створювати роботу і думати про аудиторію:

як він досягне мети, а також про емоції цієї аудиторії. Якщо твір чи фотографія сильні, то емоції будуть досягнуті. Але ми маємо приклад того, що, коли фотографій з війни стає занадто багато, особливо коли це відбувається в країні, де триває війна, люди це просто вже ігнорують. Вони не хочуть це бачити».

Підсумовуючи сказане, сучасний стан української військової фотографії характеризується як безпрецедентно масштабний за обсягом документування, але водночас – нерівномірний за охопленням подій та глибиною їхнього осмислення. З одного боку, потік зображень з фронту та тилу безперервно формує інформаційне поле, впливаючи на сприйняття війни як світовою спільнотою, так і українським суспільством. З іншого боку, надлишок інформації може призвести до "втоми від війни" та ігнорування важливих аспектів конфлікту. Саме тому, крім простого фіксування подій, все більшого значення набуває інтерпретація зображень, їхнє ідейне наповнення та використання у формуванні патріотичного дискурсу. Перехід до цілеспрямованого використання фотографії як інструменту національного самоствердження та мобілізації є наступним логічним етапом аналізу.

3.3 Патріотичний дискурс у військовій фотографії

Ми переконані, що патріотичний дискурс у військовій українській фотографії часто наголошує на темах національної ідентичності, хоробрості, жертвності та стійкості. Фотографії цього жанру часто зображують вояків у дії, військові церемонії та символи українського націоналізму. Ці зображення покликані викликати національну гордість і солідарність серед глядачів, підкреслюючи відданість українських збройних сил захисту суверенітету своєї країни.

«Війна та пам'ять в Україні» Юлії Юрченко досліджує, як фотографія та візуальна культура сформували суспільну пам'ять та національну ідентичність в Україні, зокрема в контексті воєнного часу [60]. В аналізі пані Юлії соціальна пам'ять в Україні, зокрема в контексті воєнного часу, формується через складну

взаємодію фотографії та візуальної культури. За думкою дослідниці, ключовими способами формування соціальної пам'яті є:

1) *Фотодокументація*, адже фотографія є основним засобом документування історичних подій, у тому числі досвіду війни. Зображення, зняті під час конфліктів, стають важливими візуальними артефактами, які зберігають моменти хоробрості, жертвності, страждань і стійкості. Ці фотографії не лише фіксують події, але й викликають емоційні відгуки та розповіді, що сприяє формуванню колективної пам'яті.

2) *Публічна репрезентація та символіка*. Відбір і розповсюдження одних фотографій замість інших сприяє побудові національних наративів та ідентичності. Фотографії, на яких зображені героїчні вчинки, національні символи чи моменти національної єдності, часто вибираються для посилення патріотичних настроїв і солідарності серед населення. Ці зображення стають символами, що перегукуються зі спільними цінностями та історичною свідомістю.

3) *Візуальна культура та засоби масової інформації*. Крім окремих фотографій, візуальна культура охоплює ширший спектр візуальних представлень, таких як плакати, картини та меморіальні місця. Ці форми візуального вираження відіграють вирішальну роль у запам'ятовуванні подій і постатей, впливаючи на те, як вони запам'ятовуються з часом. Вони сприяють створенню візуальних ландшафтів, які посилюють національні наративи та історичні інтерпретації.

4) *Публічне вшанування та ритуал*. Публічний показ фотографій та візуальних артефактів у пам'ятних заходах, музеях та меморіальних місцях стає ритуальною практикою, яка зміцнює колективну пам'ять. Ці простори служать не тільки для навчання, але й для емоційного залучення аудиторії, сприяння почуттю національної ідентичності та спадкоємності через спільний історичний досвід.

5) *Політичні та соціальні контексти*. Інтерпретація та використання фотографічних зображень глибоко переплетені з політичними планами та

соціальними контекстами. Під час конфлікту зображення можна використовувати стратегічно для мобілізації громадської думки, виправдання політичних дій або оскарження історичних наративів. Те, як фотографії поширюються, куруються та інтерпретуються в цих контекстах, формує колективне розуміння минулого та формує сучасне ставлення та політику.

Загалом, робота Юлії Юрченко ілюструє, як фотографія та візуальна культура в Україні відіграли ключову роль у формуванні соціальної пам'яті, фіксуючи, інтерпретуючи та поширюючи зображення, які формують наративи ідентичності, стійкості та національної гордості, особливо в складному контексті досвіду війни.

«Українська фотографія: 1930-ті – 2010-ті» Олени Мартинюк, хоч і ширша за обсягом, дає уявлення про еволюцію української фотографії, зокрема про її роль у документуванні військово-патріотичних тем [41].

Тому ми вважаємо, що при вивченні патріотичного дискурсу необхідно виділити такі моменти як зйомка історичних подій, формування суспільного сприйняття, увічнення пам'яті та вшанування, політичне повідомлення та художнє вираження та символіка:

- *зйомка історичних подій* одна з важливих ролей, бо фотографії служать візуальними записами визначних історичних моментів, пов'язаних з військовими конфліктами, національною обороною та патріотичними рухами. Ці зображення документують не лише битви та військові дії, але й моменти героїзму, жертвності та стійкості, які сприяють національним наративам ідентичності та гордості.

- *формування суспільного сприйняття* - друга важлива роль, адже фотографії, на яких зображені військові дії та патріотична символіка, впливають на суспільне сприйняття та розуміння історичних подій. Вони викликають емоційну реакцію та зміцнюють солідарність серед глядачів, зміцнюючи національну єдність і стійкість перед обличчям лиха.

- *увічнення пам'яті та вшанування* фотографії часто використовуються в меморіалах, музеях і на виставках, присвячених

вшануванню військовослужбовців, ветеранів і національних героїв. Вони служать візуальною даниною, яка увічніює пам'ять і гарантує, що жертви, принесені заради нації, не будуть забуті.

- *політичне повідомлення* - ще одна важлива роль фотографії, адже крім своєї документальної функції, фотографії можна використовувати в політичних цілях для просування національних планів, підтримки військових дій або оскарження історичних наративів. Вибір і розповсюдження зображень може формувати суспільний дискурс і впливати на політичні рішення.

- *художнє вираження та символіка* – остання важлива роль, адже крім своєї документальної цінності, фотографії на військово-патріотичну тематику часто втілюють художнє вираження та символіку. Фотографи можуть використовувати композицію, освітлення та візуальні метафори, щоб передати глибші значення, пов'язані з мужністю, стійкістю та національною ідентичністю.

Підсумовуючи, «Українська фотографія: 1930-ті – 2010-ті» Олени Мартинюк містить глибоке дослідження того, як українські фотографи використовували свою майстерність для документування та інтерпретації військово-патріотичних тем протягом десятиліть. Через свої об'єктиви ці фотографи зробили внесок у формування та збереження історичного наративу України, наголошуючи на темах національної ідентичності, стійкості та стійкого духу її народу.

Таким чином, військово-патріотична фотографія в Україні є не лише частиною культурного надбання, але й потужним інструментом впливу, здатним формувати громадську думку та мобілізувати суспільство у найскладніші моменти національної історії. Військово-патріотична фотографія є не лише способом документування історичних подій, але й важливим інструментом формування колективної пам'яті та підтримки національної єдності. Через зображення героїзму, стійкості та жертвовності, вона допомагає розповідати історію народу, вшановувати тих, хто віддав своє життя за країну, та зберігати національні цінності. Крім того, сучасна військова фотографія, збагачена

технічним прогресом, дозволяє передавати події з більшою точністю та емоційністю. Використовуючи художні прийоми, такі як гра з освітленням, колірними палітрами та композицією, фотографи створюють образи, які резонують із широкою аудиторією, закликаючи до солідарності та дій.

Висновки до розділу 3

Еволюція документальної та військової фотографії в Україні глибоко переплетена з політичним і соціокультурним ландшафтом країни, відображаючи бурхливу історію та стійкість її народу. У цьому розділі розглянуто ключові фактори, що вплинули на становлення та сучасний стан української військової фотожурналістики, а також роль патріотичного дискурсу у формуванні її наративів.

На становлення української військової фотожурналістики суттєво вплинули різноманітні політичні та соціокультурні фактори. Упродовж ХХ століття українські фотографи рухалися складним ландшафтом, позначеним війнами, політичними потрясіннями та зміною режимів. Радянська епоха запровадила жорсткий контроль і цензуру, сформувавши способи документування та висвітлення військових подій. Проте наполегливість українських фотографів дозволила зберегти автентичні переживання воєнних часів, часто таємно відзняті. Розпад Радянського Союзу та наступне здобуття Україною незалежності започаткували нову еру свободи та самовираження, що дозволило фотожурналістам документувати військові конфлікти з більшою автономією. Цей період ознаменував значний перехід від суворо контрольованого репортажу до детальнішого та особистого оповідання, яке охоплює людський вимір конфлікту та ширші соціально-політичні наслідки.

У сучасному контексті українська військова фотографія є динамічною галуззю, що розвивається. Конфлікт, що триває на сході України, привернув увагу до військової фотографії як на національному, так і на міжнародному рівнях. Такі фотографи, як Євген Малолетка, здобули визнання завдяки своїм

сильним і яскравим зображенням, які дають невідфільтроване уявлення про реалії війни. Сучасна українська військова фотографія характеризується безпосередністю, емоційною глибиною та прагненням до правди. Широке використання цифрових технологій і соціальних медіа ще більше трансформувало сферу, дозволяючи швидко та широко поширювати зображення, впливаючи на громадську думку та мобілізуючи підтримку як в Україні, так і в усьому світі. Незважаючи на виклики, пов'язані з конфліктом, включно з питаннями безпеки та доступу, українські військові фотографи продовжують відігравати вирішальну роль у документуванні та формуванні наративу боротьби, що триває в їхній країні.

Патріотичний дискурс є центральною темою української військової фотографії, що відображає та зміцнює національну ідентичність та єдність. У цьому розділі досліджено, як військові фотографії не лише документують події, а й служать потужним інструментом для виховання патріотичних почуттів. Завдяки використанню національних символів, емоційній розповіді та фокусу на людських аспектах конфлікту ці образи викликають почуття гордості, стійкості та солідарності. Фотографії, що зображують хоробрість солдатів, страждання мирних жителів і спустошення війни, залучають громадську підтримку та надихають на колективну рішучість.

Висновок, зроблений із цього дослідження, полягає в тому, що військова фотографія в Україні виходить за рамки простої документації; вона є активним учасником побудови національного наративу, який наголошує на цінностях мужності, жертвності та наполегливості. Розвиток документальної та військової фотографії в Україні від початку 20 століття до сьогодення відображає шлях стійкості, адаптації та глибокого впливу на національну ідентичність. Політичні та соціокультурні чинники сформували його траєкторію, від обмежених репортажів за радянської влади до більш розкутих і вражаючих оповідей сьогодні. Сучасний стан української військової фотографії в умовах триваючого конфлікту підкреслює хоробрість і майстерність фотографів, які документують реалії війни. Патріотичний дискурс, вплетений у

ці фотографії, відіграє життєво важливу роль у об'єднанні нації та вихованні сильного почуття ідентичності та мети. Оскільки Україна продовжує рухатися вперед, внесок військових фотографів залишається незмінним у передачі міцного духу українського народу.

РОЗДІЛ 4

АНАЛІЗ ФОТОГРАФІЙ, ЩО ВИСВІТЛЮЮТЬ ВІЙСЬКОВІ КОНФЛІКТИ XXI СТОЛІТТЯ

4.1 Аналіз фотографій переможців *World Press Photo* 2014–2024 років

Для визначення чітких особливостей української військової фотографії виокремлено 5 фотографій з ресурсу *World Press Photo*, які свідчать про військову ситуацію в Україні та завдяки яким ми маємо вплив на суспільство та прогрес в цій війні.

Розглянемо *першу фотографію* (див. Додаток А, фото 1), зроблену Йоган Марією в Каховці, а саме Фото 1. Каховська дамба: повінь у зоні бойових дій [26]. 6 червня 2023 року вибухи пошкодили стіну контрольованої Росією Каховської дамби на південному сході України, спричинивши значні повені в Херсоні, що розташований нижче за течією річки Дніпро. Херсон, стратегічно важливе місто під час російсько-української війни, було одним із перших, захоплених росіянами в березні 2022 року. У листопаді того ж року Україна відбила місто, яке знаходиться на західному березі річки, змусивши російські війська відступити на східний берег. За звітом Київської школи економіки, прорив дамби затопив щонайменше 17 500 будинків на українському західному березі та контрольованому росією східному березі річки. Розслідування AP у грудні 2023 року вказує на сотні загиблих. Повінь тривала 19 днів, а зусилля з порятунку та відновлення були ускладнені через близькість Херсона до лінії фронту і постійні обстріли. Херсонська повінь підняла питання використання довкілля та природних ресурсів як зброї. За даними Bellingcat і Харківської правозахисної групи, російські сили раніше використовували навмисне затоплення для уповільнення українського контрнаступу, зокрема шляхом руйнування існуючих дамб або будівництва нових. Після руйнування Каховської дамби Україна почала розслідування і подала справу проти росії за екоцид до Міжнародного кримінального суду. Розглянувши цей важливий

історичний момент фотографії, варто зазначити, що вона створена зверху, можливо завдяки дрону чи іншому приладдю, але цей пункт сильно вплинув на успішність цієї фотографії, адже ця можливість повністю виконує концепцію та ідея - показати масштабність катастрофи та наслідків, які створила країна агресор. Одна з цілей створення військових фотографій, як зазначалось в теоретичних розділах – це отримати людський резонанс та як результат допомогу та зброю. Ця фотографія прекрасно показує масштаби та вражає, тобто викликає бурну реакцію та емоцію у глядача. Щодо технічного аналізу цієї фотографії, то варто зазначити, що ресурс вказує на наступні параметри камери, з якими був створений цей кадр – витримка 1–400 та ісо 2.000. Назва камери не сильно дає мені знань про можливості цієї камери та використання пункту ісо без можливих пошкоджень та зернистості, але ісо 2.000 безумовно залишається дуже високим показником і скоріш за все цей показник треба вважати повністю виправданим. Для того, щоб показати цю масштабність та для того, щоб глядач без сумнівів був впевнений в тому, що на фотографії саме житлові будинки, а не сміття чи щось інше. Аналізуючи композицію та ракурс, треба виділити важливий пункт створення кадру зверху, що підкреслює масштаби скоєного. Також, в цьому пункті важливо помітити, що позаду також є будинки, але вони багатоповерхові і скоріш за все, факт того, що затоплено тільки перші поверхи не викликав би таких великих емоцій у великої кількості аудиторії, адже чим більше екшену, тим більше переглядів, а чим більше переглядів - тим більше людей в світі дізнається в ситуацію в Україні. Отже, невідомо чи спеціально автор обрав зафіксувати цей кадр саме в такому ракурсі чи на, але завдяки цьому ракурсу йому точно вдалося посилити емоційність глядача. Сюжет і контекст так само важлива складова аналізу фотографій і в цьому випадку сюжет достатньо зрозумілий глядачу, який дивиться на будинки і розуміє, що це могло б статись і з ним і з його сусідом і про це не можна мовчати. Сюжетність кадру достатньо розкрита, адже усім зрозуміло наслідки та стан будівлі, в якій жили люди. Виразність та емоційна глибина так само добре розкрита, адже розуміючи, що стається з будинком на етапі сюжетності

кадру глядач може спіймати себе на думці, а що якщо там був би я. Цього питання одразу стає достатньо аби викликати у глядача емоційну глибину, аби глядач зрозумів емоції кожного з українця, яким мешкав в цьому будинку та в повній мірі зрозумів потребу допомогти Каховці та всій Україні. Творчими прийомами в цьому випадку є справжність, тобто авторка ніяк не підсилює виразність кадру завдяки творчій обробці: кольоровій обробці і тимпаче ретуші. В кадрі Йоган Марія максимально справжніми залишає кольори та інші параметри, окрім маленьких деталей, таких як посилення світлості в тінях кадру, що є супер ідеєю задля того, аби дістати не доступну інформацію будинків, їх кутів тощо знову ж таки задля підсилення емоційності глядача, тому загальне враження залишається позитивне.

Другою фотографією для аналізу є Облога Маріуполя від Євгенія Малолетки (див. Додаток А, фото 2). Маріупольський порт на Азовському морі був першим містом, яке постраждало, коли росія почала повномасштабне вторгнення в Україну 24 лютого 2022 року. Цивільне населення зазнало серйозних ударів [17]. Цей стратегічно важливий порт є одним із найбільших російськомовних міст України, великим промисловим центром і життєво важливим для експорту сталі з країни. Ця територія також мала символічну цінність для сил вторгнення, оскільки це був великий крок до побудови сухопутного мосту між самопроголошеною Донецькою Народною Республікою (ДНР) і Кримом, який росія незаконно анексувала в 2014 році. До початку березня російські війська повністю оточили місто, обмеживши постачання води, електроенергії та продовольства. Близько 200 тисяч громадян опинилися в пастці в Маріуполі, оскільки спроби їх евакуювати не вдалися. Російські бомбардування спустошили місто, а також охопили цивільні цілі, такі як пологовий будинок і театр, де люди ховалися. Євген Малолетка, українець, був одним із небагатьох фотографів, які фіксували події у Маріуполі того часу. 21 квітня президент країни агресора оголосив, що російські війська зайняли Маріуполь, але міська рада заявила, що 1000 мирних жителів разом із тисячами українських військових тримаються на гігантському металургійному заводі

«Азовсталь». До 20 травня солдати, які захищали металургійний завод, здалися, і ООН і Червоний Хрест змогли евакуювати мирних жителів. Управління ООН з прав людини підтвердило 1348 загиблих серед цивільного населення під час облоги Маріуполя, заявивши, що фактичне число загиблих, ймовірно, на тисячі більше; В Україні ця цифра перевищує 25 тисяч. росія почала відбудовувати місто та очищати з нього українську ідентичність, перейменовуючи вулиці та змінюючи шкільні програми. Створюючи технічний аналіз фотографії варто виокремити факт того, що сайт надає наступні технічні параметри створення цієї фотографії, а саме - ісо 3 та витримка 1-400. В порівнянні з першою фотографією варто зазначити, що тут показник ісо значно менший, що робить цю фотографію в оригіналі більш якісною. Композиція та ракурс - як окремий пункт аналізу в цій фотографії теж має свої особливості. Якщо поділити фотографію на сітку, то композиційно автор бере увагу на вибух завдяки тому, щоб вибух знаходиться на перетині ліній. Це чудовий спосіб завдяки композиції привернути увагу, але звісно, що це не єдиний спосіб завдяки якому автор зміг це зробити. Говорячи про сюжет на контекст фотографії, то аналогічно з першою фотографією про Каховку – автор фотографії про Маріуполь мав на меті зачепити глядача вибухом, привернувши до нього всі способи, якими тільки можливо це зробити. Сюжет можна вважати досконально завершеним та успішним в практиці. Виразність та емоційна глибина кадру так само безумовно чіпляє глядача. Творчі прийоми в порівнянні з першим кадром точно мали окреме місце в цій фотографії. Розглянувши вибух як окрему складову цієї фотографії стає зрозуміло, що він дуже яскравий, враховуючи технічну складову, а саме низький показник параметру ісо, тому я вважаю, що до цього компоненту в кадрі була додана кольорова обробка, а саме підсилення яскравості та насиченості фрагменту вибуху. Виключно саме вибуху, адже уся інша складова фотографії - це сіра з холодними відтінками площина, яка передає настрій трауру та біди. Окрім того, що вибух був окремо обробленим елементом в кадрі, поряд з ним видно чіткі іскри та те, що розлітається при вибуху. Так чітко, наче кожен цей фрагмент та маленька деталь так само окремо

виділена в кадрі завдяки інструменту різкості, чіткості, контрасту завдяки редагування світлих тонів та контрасту як окремого пункту в обробці цього кадру. Інші складові фотографії, як на мене, не потребують ніякої обробки, окрім сірості та синьості, тому цю фотографію та автора необхідно ставити в приклад.

Третьою фотографією для аналізу є Рани війни від Еміліо Моренатті (див. Додаток А, фото 3). Ця історія зображує людей, які перенесли ампутацію внаслідок російського вторгнення в Україну в лютому 2022 року [61]. Фотограф, який втратив ногу під час репортажів в Афганістані, відчуває товариські стосунки з ампутованими і прагне відобразити жорстокість війни за лінією фронту. Хоча територію можна поступитися та повернути, втрата кінцівки, як і втрата життя, є постійною. Цифри російсько-української війни важко перевірити, але повідомлення в міжнародних ЗМІ вказують на обстріли, авіаудари та вибухи мін, що призводять до ампутацій. Назар Багнюк, протезист, який працює у лікарні у Львові, на заході України, розповів кореспонденту «Голосу Америки», що хоча більшість його пацієнтів були солдатами із зон бойових дій на сході, близько чверті були цивільними. Загалом Управління ООН з прав людини зафіксувало 21 580 жертв серед цивільного населення в Україні за рік після початку війни, але вважає, що реальна цифра значно більша. Технічні складові третьої фотографії наступні – ісо 3.2 і витримки 1–5.000. Спостерігається великий показник витримки, а саме 5.000, що не дуже характерно для фотографії, де нема швидких та різких рухів в кадрі, але розглядаючи кадр видно, що такий показник ніяк не вплинув на освітлення в кадрі та якість, тому цілком має місце бути. Композиція та ракурс в цій фотографії відіграють неабияку роль. Нога потерпілого, що є головною в кадрі одночасно із дзеркалом та задумом є направляючими лініями в кадрі, до того ж і сам погляд героя спрямований на дзеркало та концепцію кадру. Сюжет та контекст, що є і концепцією кадру, про який тільки-но уточнено – це те, що за дзеркалом глядач не знає чи наявна та друга нога і тільки може здогадуватись та мати надію на краще, але судячи з опису створення та історії кадру - фотограф

мав неабияке співпереживання, адже так само втратив ногу на війні. Дзеркало показує нам ту увну наявність другої ноги та намагається глядача переконати в тому, чого немає. Наче ця надія житиме вічність, допоки фотографія не почне рухатись та підніметься це прокляте дзеркало і всі дізнаються про те, що боялись уявляти та про що думали, коли розглядали цей кадр. Виразність та емоційна глибина так само безумовно присутня і виконана бездоганно. Творчими прийомами в цій фотографії виступають композиційні лінії та авторська кольорова обробка кадру, яка цілком відповідає та підкреслює емоцію та концепцію кадру.

Четверта фотографія, що обрана для аналізу – це Українська криза від Гійом Ербо (див. Додаток А, фото 4). У листопаді 2013 року десятки тисяч людей вийшли на вулиці Києва в Україні, щоб протестувати проти рішення проросійського президента Віктора Януковича відмовитися від підписання угоди про асоціацію з Європейським Союзом. Демонстрації, зосереджені на Майдані (також відомому англійською як Майдан Незалежності) у столиці, поширилися по всій країні та були жорстоко придушені. Президент Янукович утік до Росії в лютому 2014 року внаслідок демонстрацій, а проєвропейський уряд прийшов до влади після нових виборів [62]. Це загостило напруження між сходом і заходом країни. У березні 2014 року підтримувані кремлем сили окупували Кримський півострів. Територія проголосувала за приєднання до росії на референдумі, який Україна визнала неконституційним. Через місяць сепаратисти у східних регіонах Донецька та Луганська захопили урядові будівлі та створили самопроголошені народні республіки, статус яких не визнає жоден член ООН, крім росії. Зіткнення між урядовими та сепаратистськими силами призвели до великих втрат з обох сторін. Росія провела низку військових навчань поблизу українського кордону, тоді як офіційні особи України та НАТО звинуватили росію в озброєнні повстанців і вторгненні на територію України, росія це твердження заперечувала. Зіткнення між українською армією та сепаратистами тривали до нестійкого припинення вогню в лютому 2015 року. У 2017 році Україна підписала Угоду про асоціацію з Європейським Союзом,

налагодивши тісніші політичні та економічні зв'язки. У лютому 2021 року росія почала нарощувати військові сили біля кордонів України, збільшивши їх кількість пізніше. У грудні російський президент висунув низку вимог безпеки, включно з тим, щоб Україні назавжди заборонили вступати в НАТО, і криза посилювалася. Нарощування російських військ збільшилося, незважаючи на оголошення про їх виведення. Бої між проросійськими сепаратистами та українськими силами загострилися, і 21 лютого 2022 року президент країни агресора офіційно визнав незалежність Донецької народної республіки (ДНР) і Луганської народної республіки (ЛНР). Через три дні росія почала повномасштабне вторгнення в Україну. Технічні складові четвертої фотографії це ісо 1250, витримка 1-200 та знято на камеру Nikon. Враховуючи камеру та наявність, скоріш за все, не світосильного об'єктиву, автор дійсно мав потребу піднімати показник ісо задля того, щоб кожен дитину було видно. Композиція та ракурс мають певні особливості. По-перше, це парти як направляючі лінії, по-друге самі погляди дітей, які так само в тому самому напрямку кудись дивляться, а куди саме - глядач має тільки здогадуватись по виразу обличчя дітей та їх емоціям. Контекст кадру сайт описує наступним чином – Учні стоять у класі Леніна СШ № 2. Сквер, в Мар'їнці, Донбас, Україна. Школа залишилася відкрита через триваючу боротьбу між сепаратистами та українськими силами в регіоні. Якби глядач не мав змогу прочитати опис або сюжет кадру, невідомо наскільки він здогадався б, що це за боротьба і з ким, але композиція кадру, певні творчі прийоми та емоції на обличчях дітей – розкривають контекст того, що певні події сталися і їх це дуже бентежить. Отже, контекст кадру можна вважати в певній мірі виконаним добре. Творчі прийоми в цій фотографії зосереджуються на поглядах дітей, що створюють лінії та парти, які так само створюють лінії. Крім цього, на емоційність кадру впливають кольорова обробка та емоції дітей. Кольорова обробка має певну особливість і вона полягає в додаванні до кадру високої контрастності, яка дозволяє глядачу поглибити емоцію дітей та навколишнього настрою фотографії та атмосфери загалом.

Остання фотографія для нашої аналізу – це фото з тої самої серії, звідки створена і четверта фотографія для аналізу. Мета – побачити особливість виконання військової фотографії цього автора та зробити висновок. Отже, враховуючи, що фотографії з однієї колекції, то назва п'ятої фотографії для аналізу буде наступна - Фото 5. Українська криза 2 від Гійома Ербо (див. Додаток А, фото 5). Історія фотографії та серії така сама як четверта, але є деяке уточнення по цій серії фотографій. Цей проект, знятий протягом майже восьми років (2013-2021), запрошує глядачів вийти з циклу новин і поглянути на довгостроковий контекст, який призвів до війни в Україні 2022 року, – зазначає Wordpressphoto [63]. Технічна складова – це витримка 1–125 та ісо 640. Камера відповідно не змінювалась. Якість від показника ісо не погіршилась і виглядає достатньо приємно для очей глядача. Композиція та ракурс в цього автора точно мають неабиякий внесок в його творчість та військову фотографію загалом. Невідомо чи було це задумом, але вже вдруге автор використовує композиційний прийом лінії задля того, аби посилити сприйняттям головного об'єкта глядач. В цій фотографії розвалини привертають неабияку увагу глядача, але головним об'єктом в кадрі є чоловік. Цей факт підсилюється лініями до нього. Наприклад, частина балкону, що відпала і лежить на сходах лінійно вказує на чоловіка, в якого горе. Так само аналогічно це працює і з фундаментом будівлі зліва від нього, бо є друга лінія, яка так само вказує на чоловіка. Контекст кадру наступний: Олексій Степанович присідає поза будівлею, де він жив, яка потрапила під снаряди в бойові дії, Дебальцеве, Донбас, Україна. Глядач цілком і повністю розуміє, що якби чоловік не був причетний до цього місця та будівлі – він би не знаходився в такому стані біля неї. Отже, контекст кадру точно відтворено належним чином, адже кожен глядач не матиме сумнівів щодо того, чи жив тут цей чоловік або чи мав певні спогади та життя в цьому місці. Творчими прийомами, як і в четвертому кадрі, є композиційний прийом лінії та обробка кадру, а саме таких параметрів як, контрастність, насиченість певних елементів тощо.

Після аналізу четвертої та п'ятої фотографії, що належать одному автору можна з упевненістю заявити про те, що автор має свій стиль подачі військових кадрів, звичку використовувати певні композиційні прийоми та параметри в кольорій обробці кадру, що надає фотографіям неабиякий контекст та допомагає світу та глядачам в повній мірі побачити і відчувати те, що відбувається на території України.

Отже, після детального аналізу п'яти українських військових фотографій за наступними критеріями: інформація про фото, технічні аспекти, композиція та ракурс, сюжет та контекст, емоційність глядача та творчі прийоми, що використовує автор, можна визначити особливості відображення військових конфліктів та воєнної діяльності на сході України. Ці особливості варто поділити загальні особливості та творчі особливості.

У загальних особливостях варто зазначити наступні пункти, а саме політично-напружений контекст, дезінформація, гуманітарний аспект та безпека журналістів:

- війна в Україні має яскраво виражену геополітичну складову, де Україна звинувачує росію в явній агресії проти неї в усіх аспектах: територіальні, гуманітарні, культурні тощо;

- пропаганда або дезінформація має місце бути в особливостях, бо країна агресор має неабияку силу в цій сфері війни і часто використовує чужі або українські кадри проти України і це треба враховувати при створенні військової фотографії, щоб вона потім не працювала проти нас самих;

- велика увага приділяється стражданням цивільного населення, яке опинилося в зоні конфлікту. Військові фотожурналісти намагаються відобразити людські історії, втрати та повсякденне життя в умовах війни.

Крім цього, журналісти часто працюють у небезпечних умовах, що ускладнює їхню роботу і впливає на вибір кадрів і методи роботи.

Загальні творчі особливості - це фокус на людських історіях, наприклад фото 5 в аналізі, сирі та реалістичні зображення (фото 1 в аналізі) та показ руйнувань та жертв (фото 2 та фото 3 в аналізі).

Якщо розглядати одного з авторів з аналізу військової української фотографії, наприклад Євген Малолетка, то він має свої індивідуальні прийоми відтворення таких кадрів, а саме емпатія і наближення до об'єктів, використання природнього світла, динамічність в кадрі, фокус на деталях та використання чорно-білих кадрів.

4.2 Роль української військової фотографії у формуванні національної ідентичності та патріотичних цінностей

На основі аналізу фотографій можна зазначити наступне:

– українська військова фотографія *відіграла вирішальну роль у формуванні національної ідентичності* та вихованні патріотичних цінностей в умовах триваючого конфлікту у східних регіонах країни. У цьому підрозділі досліджується багатогранний вплив військової фотографії на колективну свідомість українського народу та її внесок у наратив національної стійкості та єдності;

– військова фотографія є потужним інструментом *документування реалій війни*. Фотографії з передової, такі як ті, що зроблені відомими фотожурналістами, такими як Євген Малолетка (Evgeniy Maloletka), пропонують суттєвий погляд на повсякденні переживання солдатів і цивільних. Ці зображення передають суворі умови, руйнування інфраструктури та емоційний вплив конфлікту, створюючи візуальний запис, який є одночасно необробленим і автентичним. Привертаючи увагу громадськості до війни, ці фотографії гарантують, що жертви та боротьба тих, хто постраждав, не залишаються не поміченими та не забутими;

– фотографії українських воїнів часто *підкреслюють їхню людяність, хоробрість і товарицькість*. Зображуючи моменти солідарності, стійкості та навіть уразливості, ці зображення представляють військових не лише як бойову силу, а й як людей із особистими історіями та емоціями. Ця гуманізація сприяє розвитку почуття зв'язку та співчуття між військовими та цивільним

населенням, зміцнюючи сприйняття збройних сил як захисників і героїв. Зображення відданості та мужності солдатів викликає гордість і впевненість у ролі військових у захисті національного суверенітету;

військова фотографія часто *містить символи та іконографію*, що перегукуються з українською національною ідентичністю. Український прапор, традиційні мотиви та інші культурні символи часто з'являються на зображеннях із зони конфлікту, підсилюючи відчуття культурної спадкоємності та національної гордості. Ці візуальні елементи служать для нагадування глядачам про їхню спільну спадщину та важливість збереження своєї культурної ідентичності перед лицем зовнішніх загроз. Повторна присутність цих символів у військовій фотографії допомагає зміцнити їх асоціацію зі стійкістю та патріотизмом.

Ми переконані, що широке розповсюдження військових фотографій через ЗМІ та соціальні мережі відіграє вирішальну роль у мобілізації громадської підтримки військових зусиль. Фотографії, які зображують реалії конфлікту та доблесть українських воїнів, можуть активізувати громадську думку та сприяти колективному почуттю обов'язку та солідарності. Ця візуальна розповідь необхідна для згуртування підтримки військових ініціатив, гуманітарних заходів і національної політики, спрямованої на вирішення конфлікту. Залучаючи громадськість емоційно та інтелектуально, військова фотографія допомагає підтримувати моральний дух і створювати єдиний фронт проти агресії.

Крім цього, військова фотографія також виконує освітню мету, надаючи майбутнім поколінням візуальну історію конфлікту. Ці зображення стають частиною національного архіву, пропонуючи відчутний запис про події, які сформували сучасну Україну. Як освітні засоби, вони допомагають навчити молодих українців жертвам, принесеним заради своєї країни, і важливості національної єдності. Зберігаючи ці візуальні свідчення, військова фотографія гарантує, що уроки та спадщина конфлікту продовжуватимуть інформувати та надихати майбутні покоління.

Підсумовуючи, українська військова фотографія відіграє вирішальну роль у формуванні національної ідентичності та патріотичних цінностей. Завдяки своїй здатності фіксувати суворі реалії конфлікту, гуманізувати армію, включати національні символи, мобілізувати громадську підтримку та служити освітнім цілям, військова фотографія значною мірою сприяє наративу стійкості та єдності, що визначає сучасну українську ідентичність. Оскільки конфлікт триває, важливість цих візуальних документів неможливо переоцінити, оскільки вони є свідченням стійкого духу та рішучості українського народу.

4.3 Вплив фотожурналістів на формування громадської думки щодо військово-політичних подій в Україні

Ми вважаємо, що фотожурналісти відіграють вирішальну роль у формуванні громадської думки, особливо в контексті військової та політичної нестабільності. В Україні, де триваюча війна і політична нестабільність домінували в національному наративі, фотожурналісти відіграли ключову роль у документуванні подій і впливі на громадське сприйняття. У цьому підрозділі досліджується вплив фотожурналістів на громадську думку щодо військово-політичних подій в Україні.

Сила візуального оповідання за допомогою фотожурналістики є потужним інструментом формування суспільної свідомості [37]. Фотографії фіксують моменти конфлікту, людські страждання та стійкість так, як часто неможливо одні лише слова. Безпосередність і емоційний вплив зображень глибоко резонують з аудиторією, роблячи складні події більш доступними та пов'язаними.

Зонтаг, в свою чергу, переконана, що фотожурналістам вдається виносити реалії війни на перший план *громадської обізнаності* [36]. Документуючи людську ціну конфлікту – поранених цивільних осіб, переміщених сімей і повсякденне життя солдатів – фотографії викликають у глядачів почуття

співчуття та невідкладності. Така підвищена обізнаність може мобілізувати громадську думку та дії, впливаючи на політичний дискурс і політичні рішення.

У конфлікті, який часто характеризується *конкуруючими наративами та пропагандою*, фотожурналісти відіграють важливу роль у забезпеченні незалежної та достовірної документації [33]. Їхня робота може кинути виклик офіційним звітам і запропонувати альтернативні точки зору, сприяючи більш тонкому розумінню подій. Це особливо важливо в Україні, де інформаційна війна є важливою складовою конфлікту.

Глобальне поширення зображень з України також зіграло вирішальну роль у залученні *міжнародної уваги та підтримки* [37]. Переконливі фотографії можуть долати кордони, викликаючи реакцію міжнародної спільноти, правозахисних організацій та іноземних урядів. Ця міжнародна видимість є важливою для забезпечення гуманітарної допомоги та політичної підтримки.

Вплив на внутрішню громадську думку та мораль – останній пункт впливу. Усередині країни фотожурналісти роблять свій внесок у формування національної ідентичності та моралі [42]. Висвітлюючи історії про героїзм, стійкість і солідарність, вони зміцнюють колективне почуття ідентичності та мети. Особливо це помітно в зображенні українських військових і мирних жителів, що сприяє підтримці суспільного моралі та підтримки військових зусиль.

Підсумовуючи, фотожурналісти мають значний вплив на формування громадської думки щодо військово-політичних подій в Україні. За допомогою потужного візуального оповідання вони створюють емпатію та обізнаність, кидають виклик переважаючим наративам, мобілізують міжнародну підтримку та впливають на внутрішній моральний дух. Їхні роботи не лише документують реалії конфлікту, а й беруть активну участь у формуванні суспільного дискурсу та національної ідентичності. Внесок українських фотожурналістів є незамінним для забезпечення розуміння складності та людського виміру конфлікту як вдома, так і за кордоном.

Висновки до розділу 4

У цьому розділі досліджено багатогранну роль сучасної української військової фотографії у відображенні триваючого конфлікту на сході України, формуванні національної ідентичності та патріотичних цінностей та впливі на громадську думку щодо військово-політичних подій. Завдяки детальному аналізу п'яти важливих фотографій з 2014 по 2024 роки було вивчено різні критерії, такі як інформація про фотографію, технічні аспекти, композиція та перспектива, сюжет і контекст, чутливість глядача та творчі техніки, щоб зрозуміти вплив і ефективність цих зображень.

Проаналізовані фотографії підкреслюють унікальні виклики та нюанси зображення військових конфліктів і дій на сході України. Ці зображення відображають жорстокі реалії війни, стійкість українських військових та людські страждання мирних жителів. Зосередження на необроблених зображеннях великого плану забезпечує нефільтроване бачення конфлікту, підкреслюючи автентичність і емоційний вплив. Демонструючи руйнування, моменти відстрочки та різкий контраст між війною та повсякденним життям, ці фотографії пропонують повну розповідь про поточну боротьбу та стійкість у регіоні.

Роль військової фотографії у формуванні національної ідентичності та вихованні патріотичних цінностей є глибокою. Відібрані фотографії підкреслюють теми героїзму, жертвності та єдності, зміцнюючи почуття колективної ідентичності та національної гордості. Використання національних символів, таких як український прапор, і зображення солдатів і мирних жителів, які разом переживають труднощі, сприяє зміцненню наративу про стійку та об'єднану Україну. Ці зображення є не лише записами подій, але й відіграють важливу роль у розбудові та збереженні спільного почуття мети та гордості серед українського народу.

Вплив фотожурналістів на громадську думку є вагомим, про що свідчать вибрані фотографії. Ці образи відіграють вирішальну роль у формуванні

внутрішнього та міжнародного сприйняття конфлікту. Надаючи бездоганний погляд на реалії на місці, фотожурналісти кидають виклик офіційним наративам і пропаганді, пропонуючи більш детальну та гуманізовану перспективу. Проаналізовані фотографії демонструють силу візуальних медіа мобілізувати громадську підтримку, викликати співчуття та привернути увагу світу до української справи.

На завершення аналіз п'яти фотографій в проміжку 2014–2024 років розкриває потужну роль сучасної української військової фотографії у документуванні конфлікту, формуванні національної ідентичності та впливі на громадську думку. Кожну фотографію оцінювали на основі таких критеріїв, як інформація про фотографію, технічні аспекти, композиція та перспектива, сюжет і контекст, чутливість глядача та творчі техніки. Ці зображення не лише відображають суворі реалії війни, а й відіграють вирішальну роль у вихованні колективного почуття стійкості, єдності та патріотичної гордості серед українців.

Крім того, вони служать важливими інструментами для оскарження наративів і мобілізації підтримки як усередині країни, так і на міжнародному рівні. Робота українських військових фотографів продовжує відігравати важливу роль у відображенні правди про конфлікт і формуванні майбутнього наративу України.

РОЗДІЛ 5

ПРАКТИЧНА РЕАЛІЗАЦІЯ МЕТОДИЧНОГО ПОСІБНИКА «СВІТЛО ВІЙНИ: ФОТОГРАФІЧНІ ОБРАЗИ ОЧІКУВАННЯ ТА ВІДВАЖНОСТІ»

5.1 Вибір концепції для фотопроєктів

Концепція фотопроєктів, що обрані для створення методичного посібника, покликана передати в першу чергу емоції дівчини. Для створення обох видів фотопроєкту було знайдено модель, яку в подальшому буде зазначено як Карина. Для того, щоб історія мала дійсно глибокий сенс, а не тільки намальовану картинку було обрано в моделі дівчину, яка дійсно є дружиною військового. Всі поставлені емоції в фотопроєктах для неї не є награним почуттям, а дійсно тим, що переживає Карина щодня.

На цьому етапі створено перший розділ посібника, який несе назву «Основні концепції для створення образу». У створенні виразного образу для військової фотографії важливо дотримуватися концепції, яка розкриває емоційний і символічний зміст кадру. Концепція образу — це цілісна ідея, яка об'єднує композиційні, стилістичні та емоційні елементи, щоб передати певний настрій і викликати у глядача відгук.

Концептуальний підхід до образу дозволяє зосередитися на деталях, які мають символічне значення. Наприклад, у військовій фотографії велике значення має передача відчуття сили, витривалості, надії або внутрішньої боротьби. Образ жінки у військовій формі може стати виразним символом очікування і стійкості. Такі елементи, як форма, погляд, позиція тіла або предмети на зразок листа чи медалі, підсилюють розповідь та додають кадру багатогранності.

Найголовніші емоції, які виділяються для створення фотопроєктів – це очікування та відвага. Перша емоція полягає в собі додавання суму, болі та інших емоцій, які будуть яскраво представлені в студійному фотопроєкті.

Для якісного створення посібника про військову фотографію було обрано створити два фотопроєкти, які відрізняються між собою в першу чергу тим, що створюються за допомогою різних локацій, різної роботи зі світлом та різної обробки. Сукупність цих різних факторів буде нести в собі різні висновки та результати.

Ці проєкти розкривають не лише технічні аспекти, але й глибокий емоційний контекст, пов'язаний з війною. Саме завдяки цим технічним аспектам глядач баче історію та відчуває власну емоцію від кожної з фотографій.

5.2 Технічна підготовка до зйомок

Освітлення, ракурс, фон — усе це впливає на сприйняття образу. Наприклад, тіньове освітлення може додати драматичності, а м'яке світло — підкреслити надію чи теплоту моменту.

Технічна підготовка є важливим етапом у реалізації фотопроєктів, адже саме вона забезпечує якісне виконання концепції та досягнення запланованого емоційного й візуального ефекту. У межах методичного посібника було заплановано два фотопроєкти: студійний і вуличний, що передбачають різні умови зйомки та вимоги до обладнання.

Підготовка до студійного фотопроєкту полягає в таких пунктах як обладнання, об'єктив, світлове обладнання, налаштування студії, робота зі світлом, додаткові речі, перевірка всього перед початку знімального процесу. На першому пункті ми маємо бездзеркальну камеру з високою роздільною здатністю для фіксації деталей. Для студійного фотопроєкту використаний портретний об'єктив (50 мм) для створення м'яких, виразних портретів, а для вуличного фотопроєкту застосовувався ширококутний об'єктив (14 мм) для зручної фіксації простору навколо, що впливатиме на загальну картинку. Світлове обладнання обирається з того, що надавала фотостудія в м. Києві з назвою 720 фотостудія, а саме Softbox, рефлектор, контрове світло для роботи з різними схемами освітлення. Далі безпосереднє налаштування фотостудії, а

саме робота з фоном. Він є однотонним, а саме білим, для фокусування уваги на моделі. Крім цього, використання стільця та кубика. Робота з освітленням полягала в концепції м'якого розсіяне світло для портретів, що передають спокій або ніжність та інших варіантів роботи зі світлом. Наприклад, контрастне спрямоване світло для створення драматизму. До додаткових речей входить військова форма, символічні предмети (медаль) для додаткового емоційного контексту. Наостанок, перевірка обладнання перед початком зйомки необхідна в наступному: протестувати камеру, світлове обладнання та фони, щоб уникнути технічних збоїв.

Крім цього, до технічної підготовки фотопроектів йде резервна підготовка:

- 1) Додаткові акумулятори для камери.
- 2) Захист обладнання від погодних умов (дощовики, чохли).

На основні проведення двох фотопроектів було *створено авторські загальні рекомендації для створення фотопроектів в технічному аспекті:*

- 1) Створіть розкадровку перед зйомкою для кращого розуміння композиції й освітлення.
- 2) Заздалегідь підготувати модель до зйомки: костюми, пози, сценарій роботи.
- 3) Тестова зйомка в обох умовах, щоб перевірити, як працюють налаштування камери, світла та інші технічні деталі.

Ми переконані, що підготовка до зйомок — це запорука якісного результату, який відповідатиме концепції та технічним вимогам військової фотографії. Вона дає можливість уникнути помилок і зосередитися на творчій частині процесу.

5.3 Студійний фотопроект: практичні рекомендації

Варто зазначити, що ключова відмінність роботи над студійним фотопроектом це робота зі світлом. У студійних умовах фотограф має повний

контроль над світлом, що дозволяє створювати різні наративи: від драматичних і напружених до ніжних і спокійних.

Враховуючи різновид зйомки, що присвячений посібнику працюємо з потрібними налаштуваннями світла, аби досягти емоцій та концепції, яку було представлено в підрозділі 4.1.

В посібнику розділ про студійне освітлення має важливі характеристики, які можна використовувати не тільки для військової фотографії, саме тому цей посібник має велике значення для всіх, хто цікавиться фотографією. В методичних рекомендаціях посібника в студійному фотопроєкті вказано типи освітлення та їх вплив. Для цього було виділено основні три типи джерела, які в подальшому використані в інших фотографів з більш складними схемами. До таких джерел віднесено м'яке розсіювальне світло (див. Додаток Б, фото 1), рефлектором (див. Додаток Б, фото 2) та контрове світло (див. Додаток Б, фото 3). Для кожного з цих джерел описано коротко та зрозуміло для чого воно потрібно та що саме можна створити таким світлом в кадрі. Наприклад, силует, м'які тіні чи підкреслити драматизм кадру.

Також в розділі про студійне освітлення було додано пункти про схеми світла, які використовуються в кадрі. В першому пункті мова йде про діагональне світло, де джерелом є рефлектор. Додаткові пункти при цьому це те, що воно прикрите завдяки шторками, які є на самому джерелі світла (див. Додаток Б, фото 4). В другий пункт було вписати спліт освітлення (див. Додаток Б, фото 5). Детально додано опис до цього кадру та описано додаткові можливості роботи з таким кадром. Мова йде про соти з червоним фільтром та про лінзу на об'єktiv «Половинка». Третій пункт посів назву Хай-кей світло (див. Додаток Б, фото 6) та четвертий – лоу-кей світло (див. Додаток Б, фото 7). Усі схеми світла обрані для базового налаштування студійного освітлення, яке передає військовий контекст та настрій задумки фотографії, але можуть використовуватись для інших видів фотозйомок. Головний пріоритет сукупності саме таких схем світла є як результат різноманітність сторітелінгу всіх кадрів будь-якого різновиду зйомки.

Додатково цей розділ містить пункт «розташування світла». Після того, як було детально розглянуто типи світла, їх вплив та схеми – запропоновано розглянути місцєрозташування світла. В цих прикладах є декілька виконаних пунктів, щоб глядач бачив як це працює одночасно. Перший пункт це фронтальне світло. Це таке світло, що світить на обличчя моделі, але в приклад додано кадр (див. Додаток Б, фото 8), в якому використано два джерела світла та чітку роботу з кольоровою обробкою кадру, про яке буде йти пізніше детальніше. Одне джерело світло тут виступає фронтальним, інше контровим.

В кінці цього розділу додано невеликий пункт «ефекти світла». Тут мова йде про використання гелів або кольорових фільтрів для створення емоційної атмосфери (наприклад, червоні тони для тривоги чи напруження, сині для відчуття холоду або самотності). Додаткові джерела світла для створення реалістичних тіней чи акцентів на другорядних деталях (див. Додаток Б, фото 9).

Розділ про схеми світла в студійному фотопроекті завершується методичними рекомендаціями. Завжди враховуйте текстури фону та форми. Освітлення має підкреслювати важливі деталі, але не перевантажувати кадр. Експериментуйте з кутами падіння світла. Навіть невеликі зміни можуть кардинально змінити настрій кадру. Використовуйте світловідбивачі або чорні картонні екрани для посилення чи пом'якшення тіней. Освітлення в студійній фотографії дозволяє не лише технічно вдосконалити кадр, але й передати емоційну глибину та символізм, що робить його невід'ємною частиною військового наративу.

5.4 Вуличний фотопроект: практичні рекомендації

Вуличний фотопроект, на відміну від студійного, передбачає роботу з неконтрольованими умовами навколишнього середовища. Тут головними викликами є адаптація до змінного освітлення, інтеграція моделі у вибраний контекст і врахування природних текстур, які доповнюють історію кадру. Разом

із цим вулична зйомка пропонує унікальні можливості для створення емоційно насичених і реалістичних зображень.

Ключові аспекти вуличного фотопроєкту полягаються в роботі з природним освітленням. Основною особливістю вуличної зйомки є залежність від природного світла. На відміну від студійних умов, фотограф не має прямого контролю над освітленням, але може використовувати його особливості для досягнення бажаного настрою, наприклад, ранкове та вечірнє світло (золотий час) створює теплі відтінки та м'які тіні, що підходить для знімків із акцентом на теплі та надії. Наступний приклад, це похмура погода або хмарний день надає рівномірного освітлення, яке підкреслює текстури та створює нейтральний настрій (див. Додаток Б, фото 12). Сонячний день із жорстким світлом та чіткими тінями додає драматизму. Для пом'якшення таких тіней можна використовувати рефлектори або дифузори.

Окрема увага під час створення фотопроєкту на вулиці приділяється локації. Вибір локації у вуличній зйомці місце є невід'ємною частиною композиції. Воно має доповнювати задуманий наратив і створювати атмосферу. Це можуть бути історичні місця (пам'ятники, меморіали або будівлі, пов'язані з військовими подіями, надають кадру історичного контексту), природні ландшафти (відкриті поля, ліси або пагорби символізують свободу, боротьбу чи надію) та міські локації (мости, покинуті будівлі чи промислові зони додають урбаністичного драматизму й підкреслюють суворість кадру (див. Додаток Б, фото 10).

Композиція кадру у вуличній зйомці важливо враховувати взаємодію моделі з навколишнім середовищем. Лінійна перспектива (дороги, рейки або лінії горизонту створюють динаміку та напрямок у кадрі, привертаючи увагу до головного об'єкта (див. Додаток Б, фото 11). Використання переднього та заднього планів, тобто розташування деталей у різних площинах додає кадру глибини. Наприклад, силуети дерев чи архітектури на задньому плані можуть підсилити емоційний контекст. Наостанок, баланс та акценти, а саме –

розташування головного об'єкта в кадрі повинно гармоніювати із загальним простором. Використовуйте правило третин для природного балансу.

Символічні деталі та аксесуари, як і у студійній зйомці, символічні деталі відіграють важливу роль у вуличних проєктах. Це можуть бути предмети, а саме листи, медалі чи каска, які модель тримає у руках, додають кадру емоційної глибини (див. Додаток Б, фото 13). Другий пункт це взаємодія з оточенням, наприклад, дотик до пам'ятника чи погляд у далечінь створюють зв'язок між моделлю та локацією.

Використання додаткового обладнання для забезпечення якісних знімків у вуличних умовах важливо підготуватися до технічних викликів. Рефлектори можуть допомогти підсилити або скоригувати природне освітлення. Штатив дозволить зафіксувати камеру для роботи з довгою витримкою, особливо у похмурих умовах чи під час сутінків. Захисні чохли для обладнання допоможуть уникнути пошкоджень через погодні умови.

Ефекти світла та кольору для посилення емоційного впливу вуличних кадрів. В цьому випадку можна використовувати природні фільтри навколишнього середовища. Контрове світло створює ефект силуету або підсвічування, особливо на світанку чи заході сонця. Рефлексії від води, скла або інших поверхонь додають унікальні акценти та текстури. Колірна корекція, тобто можливість додати теплі або холодні тони при постобробці для підсилення атмосфери.

Крім цього, окремим пунктом є використання додаткових деталей не тільки крупним планом, але й у взаємодії з людиною та середовищем (див. Додаток Б, фото 14). В цьому випадку фотограф має змогу використати набуті знання про композицію, показати додаткові предмети, які наштовхнуть глядача на концепцію фотографії, продемонструвати роботу зі світлом, середовищем тощо. Одним словом, саме такий приклад кадру зможе показати різні аспекти знань та вмінь фотографа у військовій фотографії та не тільки.

Отже, після реалізації вуличного військового фотопроекту надаємо *авторські рекомендації* для створення такого типу проєктів:

- перед початком зйомки протестуйте камеру та об'єктиви в умовах, які плануються для проєкту;
- заздалегідь перевірте локацію на предмет її доступності та освітлення у різний час доби;
- плануйте розкадровку, враховуючи деталі простору та взаємодію моделі з навколишнім середовищем;
- працюйте з погодою. Навіть несприятливі умови, як-от дощ чи туман, можуть стати сильним художнім акцентом.

Роль вуличного фотопроєкту у посібнику полягає у багат шаровості. Додавання другого фотопроєкту робить цей посібник різноманітним та продемонструє приклади в різних умовах, що робить його професійним та корисним для інших авторів. Одним словом, вулична фотографія додає кадрам автентичності та багат шаровості. Завдяки роботі з реальними умовами, цей підхід дозволяє фотографам розширити технічні й творчі можливості, створюючи кадри, які гармонійно поєднують документальність із мистецьким баченням. Вуличний проєкт у посібнику демонструє, як за допомогою природного освітлення та простору можна передати емоційний контекст і розповісти багатогранну історію.

5.5 Обробка та підготовка знімків для методичного посібника

Ми впевнені, що обробка та підготовка знімків є завершальним етапом у створенні фотопроєктів, який має вирішальне значення для досягнення концептуальної цілі. На цьому етапі фотограф трансформує вихідний матеріал у візуальний продукт, який відповідає естетичним і технічним вимогам посібника.

Основні завдання обробки фотографій – це про забезпечення єдності стилю. Усі фотографії повинні мати узгоджену кольорову гамму, тональність і атмосферу, що підкреслює загальну концепцію посібника. Наприклад, студійні знімки можуть бути оформлені в теплі або холодні відтінки залежно від обраної

схеми освітлення, тоді як вуличні фотографії можуть мати більш натуральну або документальну стилістику.

Покращення технічної якості на цьому етапі має своє важливе місце. Тут мова йде про корекцію експозиції, а саме вирівнювання світлих і темних ділянок для балансу яскравості. По-друге, зменшення шумів. Особливо важливо для знімків, зроблених за слабкого освітлення у вуличному проєкті. Окремо, підсилення текстур, таких як деталі військової форми чи текстура фону, допомагає зробити фотографії більш виразними.

Пункт емоційної обробки несе в собі колірну корекцію. Червоні та теплі тони можуть використовуватися для передачі тривоги чи напруження.

Сині та холодні відтінки підкреслюють відчуття самотності або меланхолійності. Легке затемнення країв кадру може додати драматизму та сфокусувати увагу на головному об'єкті. Додавання градієнтів для корекції тіней або підкреслення певних ділянок кадру.

Після виконання двох фотопроектів та чотирьох років досвіду в інших жанрах фотографії надамо *авторські пункти етапів обробки кадрів*, що підходять для різних жанрів фотографії, в тому числі й до військової:

- *підготовка RAW-файлів*. Усі фотографії мають бути відзняті у форматі RAW, що дозволяє зберегти максимум інформації про кольори та деталі;
- *імпорт файлів у редактор* (наприклад, Adobe Lightroom або Capture One);
- *первинна обробка*. Це виставлення балансу білого, регулювання контрасту та корекція експозиції;
- *робота з кольоровою гамою*. HSL (Hue, Saturation, Lightness). Регулювання насиченості окремих кольорів для створення унікального стилю;
- *додаткові фільтри*. Використання фільтрів для гармонізації кольорів у серії знімків.

Після якісного етапу обробки фотографії проходять підготовку для *форматування для посібника*. Усі фотографії мають бути збережені у форматі, оптимізованому для друку (300 DPI). Кадрування для підлаштування до макету

посібника, забезпечення симетрії та дотримання композиційних принципів. Знімки мають бути логічно інтегровані у відповідні розділи посібника. Для кожної фотографії слід зазначити технічні параметри (тип освітлення, об'єктив, налаштування камери).

Наступним пунктом для створення посібника є *емоційний контекст та символічне значення*. Має бути анотація до фотографій, тобто кожен кадр повинен супроводжуватися коротким описом. Наприклад: «Фото А: Контрове освітлення, використане для створення силуету, символізує внутрішню боротьбу», «Фото Б: Лоу-кей освітлення, яке підкреслює драматизм і напруження».

Окремим та останнім пунктом є *розділення на серії*. У посібнику фотографії мають бути згруповані за тематиками. Студійні знімки – це акцент на технічних деталях освітлення та композиції, а вуличні знімки – це акцент на роботі з природним світлом і контекстом локації.

Робота над посібником та кадрами для нього мають певний досвід, який дозволяє нам інтегрувати його в *рекомендації для фотографів як загальний висновок на основі створення посібника*:

- завжди зберігайте копії оригінальних файлів і фінальних версій;
- використовуйте програмне забезпечення, що дозволяє автоматизувати процес обробки серій фотографій для забезпечення єдності стилю;
- тестуйте результати обробки на різних пристроях, щоб перевірити, як кольори виглядають у друкованій та цифровій формах.

Отже, обробка фотографій завершує процес створення кадру, забезпечуючи його відповідність концепції та технічним вимогам. Вона допомагає не лише підкреслити деталі, але й передати емоційний заряд, який є центральним у військовій фотографії. У посібнику цей етап демонструє, як фотограф може вдосконалити свої знімки, перетворюючи їх на потужний інструмент для візуального сторітелінгу.

5.6 Використання фотографій у методичному посібнику та його оформлення

Авторські фотографії, що створені під час реалізації студійного та вуличного фотопроєктів, є основою методичного посібника. Вони виконують не лише роль ілюстративного матеріалу, а й слугують практичними прикладами, що демонструють технічні, композиційні та емоційні аспекти військової фотографії. Використання фотографій у методичному посібнику є ілюстраціями технічних прийомів. Кожна фотографія має бути логічно інтегрована в посібник, щоб показати тип освітлення (фото, які демонструють м'яке розсіювальне світло, контрове світло або інші типи освітлення, супроводжуються описами налаштувань, що були використані під час зйомки), композиційні рішення (знімки, що ілюструють правило третин, симетрію або динамічні лінії, підкріплюються поясненнями щодо їхнього застосування у військовій фотографії). Фото мають розкривати концептуальні аспекти, описані в попередніх розділах посібника: від драматизму до надії. Кожен кадр супроводжується анотацією, яка пояснює, як використані технічні та композиційні рішення допомогли досягти заданого емоційного ефекту.

Усі фотографії повинні бути інтегровані так, щоб вони послідовно ілюстрували основні методичні рекомендації посібника. Фотографії мають бути розташовані у відповідних розділах, наприклад, знімки з різними схемами світла мають супроводжувати розділи про студійне освітлення. Структура та послідовність посібника має чіткий поділ на розділи та підрозділи. Кожен розділ починається з теоретичного опису, а потім ілюструється фотографіями. Використовується уніфікований стиль оформлення для текстів, заголовків і підписів до фотографій. Кожне фото супроводжується: назвою, що відповідає технічному чи емоційному аспекту, технічними характеристиками (тип освітлення, фокусна відстань, налаштування камери), коротким поясненням, як знімок відображає основну ідею посібника. Фотографії розташовані у високій якості, з достатнім простором для текстових коментарів. Для кожного розділу

додається відповідна кольорова палітра (наприклад, теплі тони для розділу про студійне освітлення, інший колір для вуличного проєкту). Усі фотографії пронумеровані й перераховані у змісті для зручності пошуку. Вступ посібника включає короткий опис, як використовувати фотографії для навчання. Посібник має бути адаптований як для друкованого формату, так і для електронного (PDF).

Ми переконані, що фотографії є ключовим інструментом для візуального пояснення теоретичного матеріалу. Вони дозволяють читачам глибше зрозуміти концепції та техніки, представлені в посібнику, забезпечуючи практичну цінність. Оформлення фотографій у посібнику створює не лише зручний навчальний матеріал, але й художньо-естетичний продукт, що надихає на творчість у сфері військової фотографії.

Висновки до розділу 5

Цей розділ охоплює всі етапи створення й застосування фотоматеріалів, які ілюструють як технічні, так і творчі аспекти військової фотографії. Цей розділ демонструє інтеграцію теоретичних знань у практичну площину, що дозволяє розробити посібник, корисний для фотографів будь-якого рівня.

У підрозділі 5.1 сформульовано концепції студійного та вуличного фотопроектів, які ґрунтуються на різних емоційних наративах: від сили та відваги до очікування й надії. Такий підхід дозволяє продемонструвати багатогранність військової фотографії та її здатність розкривати глибокі емоції через візуальний контекст.

У підрозділі 5.2 ми акцентували увагу на технічній підготовці до зйомок, зокрема на виборі обладнання, налаштуванні камер і підборі світла. Це підкреслило важливість ретельної підготовки для досягнення високої якості знімків у різних умовах. Практичні рекомендації для студійного та вуличного фотопроектів, висвітлені в підрозділах 5.3 і 5.4, стали основою для створення унікальних фотографій. Вони описують ключові аспекти роботи зі світлом,

композицією та атмосферою, а також способи взаємодії з моделлю та оточенням.

У підрозділі 5.5 розглянуто обробку та підготовку знімків, які не лише покращують технічну якість фотографій, але й забезпечують їхнє стилістичне й емоційне узгодження із загальною концепцією посібника. Підрозділ 5.6 деталізує, як фотографії інтегруються в методичний посібник, створюючи навчальний матеріал, який поєднує технічну інформативність із художньою естетикою.

Загалом, цей розділ розкриває практичний бік військової фотографії, підкреслюючи її багатогранність і значущість як засобу комунікації та документування. Створення посібника є важливим внеском у розвиток візуального сторітелінгу, який надихає та надає практичні знання фотографам, що працюють у цьому жанрі.

ВИСНОВКИ

Цей кваліфікаційний магістерський проєкт спрямований на дослідження військової фотографії як важливого жанру візуального мистецтва та медіа, що поєднує документальність, емоційний вплив і художнє бачення. У процесі роботи нами всебічно розглянуто історію розвитку військової фотографії, її вплив на суспільство, а також створено практичні рекомендації для вдосконалення професійної майстерності фотографів.

У розділі 1 Теоретико-методологічні підходи до дослідження фотографії було визначено теоретико-методологічні основи дослідження фотографії. Розкрито основні поняття, що формують основу цього жанру, зокрема документальна та репортажна фотографія. Визначено ключові теоретичні підходи, які використовуються для аналізу знімків, серед яких герменевтичний, дискурсивний, структурний і семантичний методи. Розгляд методів дослідження дозволив окреслити інструменти, які є корисними для аналізу військової фотографії, враховуючи її специфічність.

Розділ 2 Військова фотографія: історія розвитку присвячений історії розвитку військової фотографії та її становленню як окремого жанру. У межах цього розділу було висвітлено періодизацію розвитку військової фотографії, включаючи ключові події, що вплинули на її трансформацію. Особливу увагу приділено внеску Роберта Капі, який своїми роботами не лише документував реалії війни, а й заклав основи емоційно насиченого підходу до фотографії. Проаналізовано роль військової фотографії у формуванні громадської думки та її здатність мобілізувати суспільство.

У третьому розділі, а саме Розвиток документальної та військової фотографії в Україні від початку XX століття до сьогодення, розглянуто розвиток документальної та військової фотографії в українському контексті. Було проаналізовано вплив політичних та соціокультурних чинників на формування українського військового фотожурналізму. Розкрито сучасний стан жанру в умовах триваючих військових конфліктів і підкреслено роль

патріотичного дискурсу у військовій фотографії. Особлива увага приділялася тому, як українські фотографи використовують візуальні засоби для передачі духу опору, солідарності та національної ідентичності.

У висновках до розділу 4 було узагальнено результати аналізу військової фотографії як одного з ключових інструментів документування конфліктів у XXI столітті. Проведено детальний аналіз робіт, які здобули міжнародне визнання, з метою визначення ключових естетичних і тематичних характеристик, що дозволяють фотографіям впливати на глобальну аудиторію. Встановлено, що ці роботи акцентують увагу на гуманістичних аспектах військових конфліктів, зображуючи не лише трагедії, а й прояви людяності, стійкості та співчуття. Розглянуто, як українські військові фотографи сприяють формуванню національної ідентичності та патріотичних цінностей. Акцент зроблено на тому, що їхні роботи не лише документують історичні події, а й допомагають створити візуальний наратив, який підтримує єдність і моральний дух суспільства під час військових конфліктів. Проаналізовано, як фотографії українських та зарубіжних фотожурналістів формують сприйняття військово-політичних подій серед широкої аудиторії. Визначено, що фотожурналістика є потужним засобом для викриття військових злочинів, привернення міжнародної уваги та мобілізації суспільної підтримки.

У розділі 5, а саме створення методичного посібника «Світло війни: Фотографічні образи очікування та відважності» представлено практичну реалізацію методичного посібника, який поєднує технічні аспекти роботи фотографа з художнім баченням. Студійний і вуличний фотопроекти стали основою для створення рекомендацій, що стосуються освітлення, композиції, атмосфери та обробки кадрів. Посібник покликаний стати практичним інструментом для фотографів, які працюють із військовою темою, надаючи їм інструменти для створення емоційно сильних і технічно досконалих зображень. Створений методичний посібник, заснований на студійних і вуличних фотопроектах, є не лише навчальним матеріалом, але й джерелом натхнення для фотографів, які прагнуть розширити свої творчі межі. Він демонструє, як

технічна майстерність може бути поєднана з емоційною глибиною для створення знімків, які залишаються у пам'яті та серцях глядачів. Результати цього дослідження та розроблені практичні рекомендації мають велике значення для розвитку жанру військової фотографії, як в українському, так і у міжнародному контексті, зберігаючи пам'ять про події, що формують історію, та надихаючи на нові звершення.

Загалом, виконані наступні завдання:

- розкрито спектр основних понять, пов'язаних із фотографією: проаналізовано базові терміни, такі як «військова фотографія», «фотожурналістика», «документальна фотографія», а також поняття «візуальна сила» фотографії. Виявлено багатогранність цих категорій та їхню роль у сучасному інформаційному просторі;

- досліджено наявні підходи до аналізу фотографій: визначено основні теоретико-методологічні підходи, включаючи герменевтичний, дискурсивний, структурний аналіз та метод іконографічно-іконологічної інтерпретації. Окреслено, як ці підходи дозволяють розкрити зміст та функції фотографій у медіа, мистецтві й соціокультурних процесах;

- визначено етапи становлення військової фотографії: проведено періодизацію розвитку військової фотографії від її зародження до сучасності; розглянуто значення військової фотографії у документуванні історичних подій, зокрема воєнних конфліктів, революцій та соціальних змін;

- проаналізовано внесок науковців у розвиток жанру військової фотографії: досліджено теоретичні роботи таких дослідників, як Сьюзен Зонтаг, Фред Рітчін та українських науковців, що розкривають роль військової фотографії у формуванні суспільного наративу. Розглянуто приклад Роберта Капі як знакового представника жанру;

- досліджено вплив соціокультурних і політичних чинників на розвиток української військової фотографії: окреслено, як соціально-політичні події (війна на Донбасі, повномасштабне вторгнення росії в Україну) вплинули на

трансформацію жанру. Розглянуто репортажі Євгена Малолетки, Мстислава Чернова та інших українських фотографів;

– вивчено сучасні тренди в українській військовій фотографії: визначено патріотичний дискурс у фотографіях, який став важливим елементом формування національної ідентичності. Виділено ключові теми: героїзм, людяність, трагедія війни та стійкість народу;

– визначено естетичні та технічні характеристики військової фотографії: проведено аналіз фотографій, які отримали міжнародні нагороди, і визначено ключові фактори, що забезпечують їхню емоційну силу, правдивість і вплив на аудиторію;

– розроблено практичні рекомендації для роботи фотографів: в рамках авторського посібника створено рекомендації для організації студійних і вуличних фотопроектів, враховуючи специфіку військових умов. Окреслено процеси обробки зображень і підготовки матеріалів для використання в освітніх та документальних цілях.

Отже, у проведеному дослідженні нами підкреслено значення військової фотографії як важливого інструменту для документування історичних подій, формування громадської думки та зміцнення національної ідентичності. Використання теоретичних знань і практичних навичок у межах цього проекту сприяє кращому розумінню багатогранності жанру та відкриває нові можливості для його розвитку. Фотографія, зокрема військова, є не лише засобом документування історії, а й потужним інструментом впливу на емоції, світогляд і рішення суспільства. Її здатність викликати емпатію, формувати наративи та підштовхувати до дій робить її важливим елементом сучасної культури та політики.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Антиквар.ua. Українська фотографія в дзеркалі часу. URL :
<https://antikvar.ua/ukrayinska-fotografiya-v-dzerkali-chasu>
2. Афанасьєв Л. І. Основи фотожурналістики: методичні матеріали для студентів заочного та дистанційного навчання зі спеціальності «Журналістика». Харків, 2001. 17 с.
3. Барт Р. Нотування фотографії. URL:
<https://moksop.org/product/rolan-bart-camera-lucida-notuvannia-fotohrafii>
4. Введенський О. Історія львівської фотографії. URL:
<http://portal.lviv.ua/digest/2004/05/17/122648.html>
5. Горлова Т. А., Іванова Н. М. Роботи фотографів-художників Харкова 19 – поч. 20 ст. у колекції ХІМ // Одинадцяті Сумцовські читання. Харків: Харківський історичний музей, 2006. 124 с.
6. Горлова Т. А., Іванова Н. М. Матеріали харківських фотомитців. Харків, 2006.
7. Городенко Л. М. Засоби масової комунікації у контексті громадської думки. Київ, 2003. 208 с. (Аналогічна книга: Яременко В. М. ЗМІ в сучасному суспільстві. Львів, 2008).
8. Грушицька Н. М. Соціальні аспекти фотографії. URL:
http://old.istznu.org/dc/file.php?host_id=1&path=/page/issues/41/53.pdf
9. Диса К. Іконографічний метод інтерпретації у візуальних джерелах. URL: <https://ekmair.ukma.edu.ua/313700ea-459c-49c5-b4e4-1bb1507196c4/content>
10. Еремьянц Т. Мистецтво в об'єктиві. URL:
<https://www.dekimnata.com/post/%D0%BC%D0%B8%D1%81%D1%82%D0%B5%D1%86%D1%82%D0%B2%D0%BE-%D0%B2-%D0%BE%D0%B1-%D1%94%D0%BA%D1%82%D0%B8%D0%B2%D1%96>
11. Казакевич М. Міф про добробут радянської людини. URL:
<https://localhistory.org.ua/texts/reportazhi/mif-pro-dobrobut-radianskoyi-liudini-vid-fotografa-roberta-kapi>

12. Карпенко О. Які фото і відео не можна знімати і публікувати під час війни: гайд. URL: <https://ain.ua/2023/03/29/shcho-ne-mozhna-znimaty-pid-chas-vijny>
13. Крикалова І. В. З історії перших миколаївських фотографій. URL: <http://mk.archives.gov.ua/pubonsite/131-pubfoto.html>
14. Кошова І. В. Фотографія як метод дослідження у психології та соціології. URL: <http://lib.ndu.edu.ua/dspace/bitstream/123456789/1877/1/3.pdf>
15. Маковей Г. Війна у фотографії. URL: <https://birdinflight.com/war-in-photo>
16. Максим Козменко. URL: <https://acc.cv.ua/news/chernivtsi/vazhlivo-pokazati-zhahi-viyni>
17. Малолетка Є. Облога Маріуполя. URL: <https://www.worldpressphoto.org/collection/photo-contest/2023/Evgeniy-Maloletka/7>
18. Марченко А. М. Аналіз фотографічних зображень у соціології. Харків: ХНУ імені В. Н. Каразіна. URL: <https://www.academia.edu/8921685/>
19. Мороз П. Основи візуального мистецтва. URL: <https://ipvid.org.ua/index.php/psp/article/view/658/675>
20. Образи репрезентації: візуальна сила в електронному спілкуванні. URL: <https://goo.su/9aL8Ej>
21. Табінський Я. Виклики сучасної фотожурналістики під час російсько-української війни // Теле- та радіожурналістика. 2017. Вип. 16. С. 236–241.
22. Трачук О. Золотий вік української фотографії. URL: <http://primetour.ua/uk/company/articles/1.html>
23. Янковий В., Стефанович Д. Віртуоз фотографії, або ім'я, повернуте із забуття. URL: http://dt.ua/SOCIETY/virtuoz_fotografiyi,___abo_imya,___povernute_iz_zabuttya-58723.html
24. Як фотографія говорить про війну: розмова з Палінчаком, Радченко та Павловим. URL: <https://suspilne.media/466631-ak-fotografia-govorit-pro-vijnu>

25. Образи репрезентації: візуальна сила в електронному спілкуванні.
URL: <https://goo.su/9aL8Ej>
26. Фото "Каховська дамба: повинь у зоні бойових дій". URL:
<https://www.worldpressphoto.org/collection/photo-contest/2024/Johanna-Maria-Fritz/7>
27. Фотожурналіст Ян Доброносів від Босак С.: рашисти вже програли цю війну, як би не обманювали далі. Світ уже просто не вірить їм. URL:
<https://ukranews.com/ua/interview/2913-fotozhurnalist-yan-dobronosov-rashysty-vzhe-prograly-tsyu-vijnu-yak-by-ne-obmanyuvaly-dali-svit>.
28. Єрем'янець Тимур. Мистецтво в об'єктиві: історія розвитку фотографії в Україні. URL:
<https://www.dekimnata.com/post/%D0%BC%D0%B8%D1%81%D1%82%D0%B5%D1%86%D1%82%D0%B2%D0%BE-%D0%B2-%D0%BE%D0%B1-%D1%94%D0%BA%D1%82%D0%B8%D0%B2%D1%96>
29. ФотоМагнум Капа. URL: <https://www.magnumphotos.com/?s=Капа>

Джерела англійською мовою та досліджувані джерела

30. Allan, Stuart, and Barbie Zelizer (Eds.). *Reporting War: Journalism in Wartime*. Routledge, 2004.
31. Burgin, Victor. *Photography, Phantasy, Function*. London: Macmillan, 1982.
32. Campbell, David. *Articles and Essays*. URL:
<https://www.david-campbell.org/articles-and-essays>
33. Hariman, Robert, and John Louis Lucaites. *No Caption Needed: Iconic Photographs, Public Culture, and Liberal Democracy*. University of Chicago Press, 2007.
34. Ritchin, Fred. *After Photography*. Chicago: University of Chicago Press, 2009. URL: https://archive.org/details/afterphotography0000rite_h7f1
35. Sontag, Susan. *Regarding the Pain of Others*. Farrar, Straus and Giroux, 2003.

37. Taylor, John. *Body Horror: Photojournalism, Catastrophe and War*. Manchester University Press, 1998.
38. Wilson, Andrew. *Ukraine Crisis: What It Means for the West*. Yale University Press, 2014.
39. "World Press Photo Contest Winners". URL: <https://www.worldpressphoto.org>
40. "Photography and the Soviet Union" by David Elliott.
41. "War in 140 Characters: How Social Media Is Reshaping Conflict in the Twenty-First Century" by David Patrikarakos.
42. Reinhardt, M. *Beautiful Suffering: Photography and the Traffic in Pain*. Chicago: University of Chicago Press, 2007.
43. Cambridge University Press. *Historians at War: History, Politics and Memory in Ukraine*. URL: <https://www.cambridge.org>
44. "Conflict in Ukraine: The Unwinding of the Post-Cold War Order" by Rajan Menon and Eugene Rumer.
45. "Social Media in the Digital Age: History, Ethics, and Law" by Rebecca Coates Nee.
46. Tomsett, J. Teaching Carol Ann Duffy's Poem "War Photographer". URL: <https://johntomsett.com/2017/02/10/this-much-i-know-about-teaching-carol-ann-duffys-poem-war-photographer>
47. Maloletka E. Mariupol Maternity Hospital Airstrike. URL: <https://www.worldpressphoto.org>
48. Tomasevic G. Mideast Crisis Iraq Mosul. URL: <https://www.worldpressphoto.org>
49. Behboudi F. Mothers of Patience. URL: <https://www.worldpressphoto.org>
50. Sessini J. Final Fight for Maidan. URL: <https://www.worldpressphoto.org>
51. Ballas M. *The Associated Press*. URL: <https://www.worldpressphoto.org>
52. Kozyrev Y. Photo Contest. URL: <https://www.worldpressphoto.org>
53. Ritchin Fred. *After Photography*. New York : W.W. Norton, 2009
54. David Campbell. URL <https://www.david-campbell.org/articles-and-essays>

55. Lens Culture. URL <https://www.lensculture.com/>

56. Pop Photo. URL <https://www.popphoto.com/>

57. Britannica. URL

<https://library.fiveable.me/key-terms/history-of-photography/19th-century-photography>

58. MIT News URL

<https://news.mit.edu/2018/book-catherine-clark-paris-history-photography-0816>

59. Bird in Flight URL <https://birdinflight.com/>

60. Yurchenko Yuliia <https://commons.com.ua/uk/authors/yurchenko-yuliya/>

61. Emilio Morenatti Рани війни

<https://www.worldpressphoto.org/collection/photo-contest/2023/Emilio-Morenatti/5>

62. Erbo G. Українська криза

<https://www.worldpressphoto.org/collection/photo-contest/2022/Guillaume-Herbaut/21>

1

63. Erbo G. 2 Українська криза 2

<https://www.worldpressphoto.org/collection/photo-contest/2022/Guillaume-Herbaut/12>

2

Створений авторський посібник

64. Пономаренко С. Світло війни: фотографічні образи очікування та відважності : методичний посібник. Харків, 2025. [дизайн-макет]. URL : <https://drive.google.com/drive/folders/1IWKG70XTmbWwAWiKJxzYaG86ZBocNfQe?usp=sharing>

ДОДАТКИ

Додаток А

**Фотографії, проаналізовані
в рамках практичного розділу 4
«Аналіз фотографій, які висвітлюють військові конфлікти ХХІ століття»**

Фото 1. Каховська дамба: повінь у зоні бойових дій. Автор Йоган Марія

Фото 2. Облога Маріуполя. Автор Євген Малолетка

Фото 3. Рани війни. Авторка Еміліо Моренатті

Фото 4. Українська криза. Автор Гійом Ербо

Фото 5. Українська криза 2 від Гійом Ербо

Фотографії, створені в рамках практичного розділу 5
«Створення методичного посібника «Світло війни: фотографічні образи
очікування та відважності»

Студійні та вуличні фотографії з двох фотопроєктів в рамках посібника
(авторка фотографій: Софія Пономаренко)

Фото 1. Приклад роботи з софтбоксом. Автор Софія Пономаренко

Фото 2. Приклад роботи з рефлектором. Автор Софія Пономаренко

Фото 3. Приклад роботи з контровим світлом

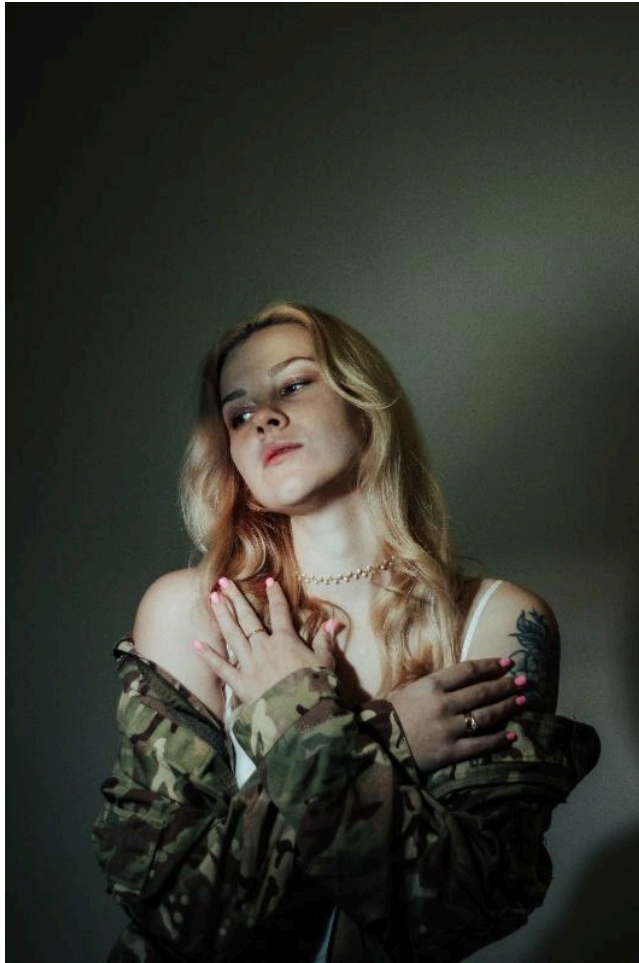

Фото 4. Приклад діагонального світла рефлектором з використанням шторки. Автор Софія. Пономаренко

Фото 5. Приклад спліт світла з використанням сот з червоним фільтром та лінзою «Половинка». Автор Софія Пономаренко

Фото 6. Приклад Хай-кей світла. Автор Софія Пономаренко

Фото 7. Приклад лоу-кей світла. Автор Софія Пономаренко.

Фото 8. Приклад фронтального світла з додаванням бічного. Автор Софія Пономаренко.

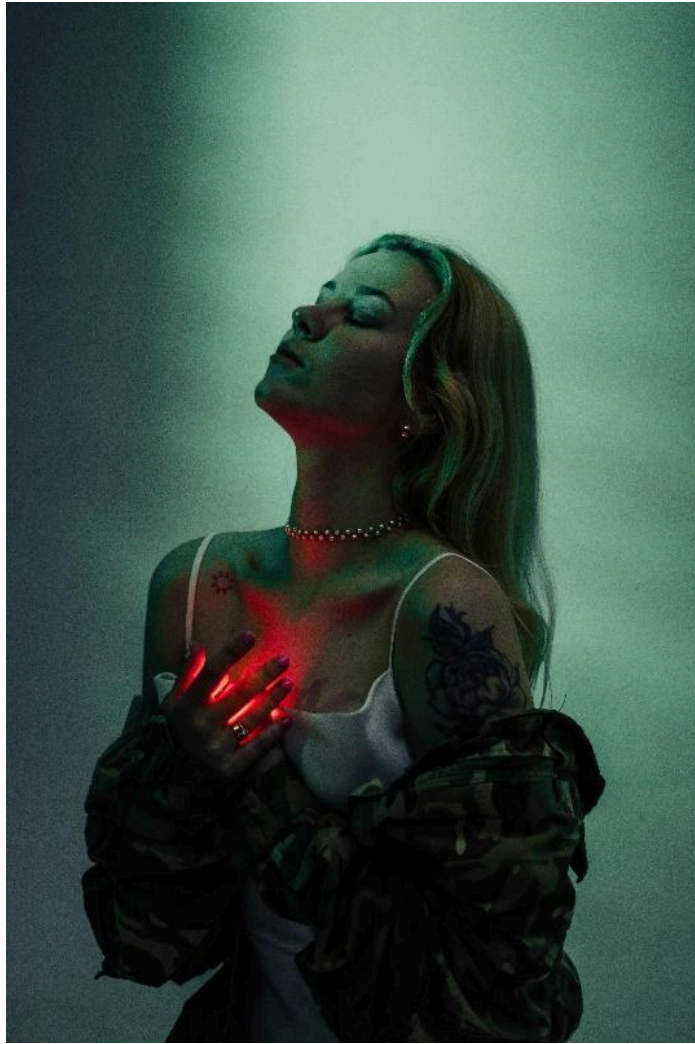

Фото 9. Приклад використання додаткових фільтрів в пункті «ефекти світла».

Автор Софія Пономаренко

Фото 10. Міська локація для військового фото. Автор Софія Пономаренко

Фото 11. Локація відображає настрій. Автор Софія Пономаренко

Фото 12. Робота з природним світлом або підлаштування під погодні умови.

Автор Софія Пономаренко

Фото 13. Приклад роботи над деталями фото-історії. Автор Софія Пономаренко

Фото 14. Взаємодія з прапором України. Автор Софія Пономаренко

АНОТАЦІЯ

Пономаренко С. В. Сучасна військова фотографія: український контекст. – Кваліфікаційна наукова праця на здобуття ступеня магістра за спеціальністю 061 Журналістика, освітньо-професійною програмою «Аудіовізуальні медіа та цифрова журналістика». – Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна Міністерства освіти і науки України, Харків, 2024 (на правах рукопису).

У кваліфікаційній роботі досліджено специфіку військової фотографії як явища, що поєднує документалістику, мистецтво та засоби масової інформації. У проєкті проаналізовано роль військової фотографії у формуванні національної ідентичності, патріотичних цінностей і соціального дискурсу в Україні в умовах російсько-української війни. Теоретичною базою проєкту є концепції фотографії та страждання Сьюзен Зонтаг, семіотична теорія фотографії Ролана Барта, розробки у галузі теорії фотографії Фреда Рітчіна, Девіда Кемпбелла, а також українських дослідників, зокрема Олесі Гончаренко та Олександра Ляпіна. У роботі використано міждисциплінарний підхід, що охоплює медіазнавство, мистецтвознавство, культурологію та соціологію. Особливу увагу приділено сучасним українським військовим фотографам і їхньому внеску у відображення війни, зокрема роботам Євгенія Малолетки. Практичною частиною роботи є авторський методичний посібник «Світло війни: фотографічні образи очікування та відваги», спрямований на популяризацію етичного використання військових знімків у журналістиці. Авторський посібник містить практичні рекомендації щодо створення проєктів у галузі військової фотографії.

Проєкт складається зі вступу, 5-ти розділів (у т.ч. 18 підрозділів), висновків, списку використаних джерел (64 найменування, із них 34 – іноземними мовами та досліджувані джерела). Проєкт містить 4 рисунки та 2 додатки. Загальний обсяг роботи – 107 сторінок, з яких основний текст займає 86 сторінок.

Ключові слова: військова фотографія, документальна фотографія, національна ідентичність, патріотизм, російсько-українська війна, фотопроект.

ABSTRACT

Ponomarenko S. Contemporary Military Photography: the Ukrainian Context. – Qualifying scientific work for a master's degree in specialty 061 Journalism, educational and professional program “Audiovisual Media and Digital Journalism.” – V. N. Karazin Kharkiv National University, Ministry of Education and Science of Ukraine, Kharkiv, 2024 (*on the rights of the manuscript*).

The qualifying work (innovative Master's project) explores the specifics of military photography as a phenomenon that combines documentary, art and mass media. The project analyzes the role of military photography in the formation of national identity, patriotic values and social discourse in Ukraine in the Russian-Ukrainian war conditions. The theoretical basis of the project is Susan Sontag's concepts of photography and suffering, Roland Barthes' semiotic theory of photography, Fred Ritchin's and David Campbell's researches in the field of photography theory, as well as Ukrainian researchers, in particular Olesia Honcharenko and Oleksandr Lyapin. The work uses an interdisciplinary approach that encompasses media studies, art studies, cultural studies and sociology. Particular attention is paid to contemporary Ukrainian military photographers and their contribution to the depiction of war, in particular the works by Yevheniy Maloletka. The practical part of the work is the author's methodological manual “Light of War: Photographic Images of Expectancy and Courage” aimed at popularizing the ethical use of military photographs in journalism. The author's manual contains practical recommendations for creating projects in the field of military photography.

The project consists of an introduction, five sections (including 18 subsections), conclusions, references (90 sources, 34 of which are in foreign languages, and researched materials), and appendix. The work contains 4 figures. The total volume of the project amounts to 107 pages, with 86 pages locating the main part.

Keywords: documentary photography, military photography, national identity, patriotism, photo project, Russian-Ukrainian war.